

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

INGOLF VREJLEV

PÅ VALSEN

**ERINDRINGSSERIEN »FOLK FORTÆLLER« NR. 7
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
FEBRUAR 1981**

Indholdsfortegnelse

Skolen uden det legendariske stråtag	5
På landarbejde i tyverne	25
På valsen	52

Ingolf Vrejlev: På Valsen.

1. oplag. 2000 eksemplarer. Februar 1981.

© Foreningen Danmarks Folkeminder.

ISBN 87-87897-51-2 ISSN 0106-9322

Sat med English Times og trykt hos Midtsjællands Bogtrykkeri A/S,
Tølløse.

Forlagsredaktion: Henrik Ingemann.

Forord

Ingolf Vrejlev er født den 11. juni 1908 i Salløv ved Gadstrup.

I første afsnit af disse erindringer, fortæller han om sin opvækst som skole- og tjenestedreng i Hvalsø på Midtsjælland, hvortil familien flyttede i 1911.

Senere beskriver han perioden 1922–30, (2. afsnit) hvor Ingolf Vrejlev stillede op i hæren af omkringflakkende landarbejdere, de såkaldte »børster« eller »bisser«.

Temaet i 3. afsnit er 1930ernes uhyggelige arbejdsløshed, der bragte ham ud på landevejen. – Bums, vagabond og hjemløs var myndighedernes betegnelse for de mange tusinde som samfundet ikke ville kendes ved.

Tanken bag erindringsserien »Folk fortæller« er, at tilvejebringe en alternativ historieskrivning. En historie, der beskrives af folk, som selv har oplevet den, en historie, der skrives nede fra. Vi forsøger at flytte grænser for hvad der er historie ved at lade den folkelige historie – der ikke må forveksles med egentlig lokalhistorie – komme til orde på egne betingelser. Ingolf Vrejlevs fortælling er et fremragende eksempel på en historieskrivning med rødder i en mundtlig historisk fortælletradition, som i alt for høj grad overses af etablerede historikere. Derfor er disse erindringer en vigtig sten i det bygningsværk, der skal skabe et mere neuanceret historiesyn.

I 1934 – efter den periode som disse erindringer beskriver – stak Ingolf Vrejlev til søs. Han kom hjem i 1939 og arbejdede under krigen i tørvemoserne. Senere uddannede han sig til kedelpasser og arbejdede indtil pensionsalderen på flere større københavnske virksomheder, bl.a. B & W.

Februar 1981

Henrik Ingemann

Skolen uden det legendariske stråtag

»Husker du vor skoletid«, synges jo ikke alene på Frederiksberg, men også andre steder.

Nu er det jo sådan her i livet, at nogle kan huske deres skoletid med glæde.

Jeg hører til dem, der har svært ved at se det lyse i min forlængst hendirundne skoletid.

Der var ganske vist ikke det legendariske stråtag på den skole jeg fordrev syv år i, men den var altoprivende.

Dersom sådanne forhold blev praktiseret i nutidens skoleklasser, ville der blive et rædsomt postyr.

Da det jo var ude på landet, hvor alle kendte alle, var der ingen unger, der fortalte, at deres far eller mor var et eller andet ved musikken. Vi vidste alle hvor lidt vi var.

Jeg har kun haft to lærere. Det var en hverandendags skole med fire klasser. Da jeg begyndte skolegangen i 1915, gik jeg et år i første klasse, to år i anden, et år i tredje og derefter i fjerde klasse, som blev lavet om til sjette klasse fordi børneantallet voksede. Så kom der en lærerinde til de små, så gik jeg tre år i sjette klasse.

Førstelæreren var københavner, han var 67 år da jeg startede, og gik ud af skolegerningen, da jeg forlod skolen.

Lærerens far havde været musiker ved garden, og fra barndommen var han oplært til de militære forhold – at snobbe opad og sparke nedad. Dette er jo de gængse forhold indenfor militæret.

Selv om han havde været lærer på landsbyskoler hele sit liv, forstod han aldrig landsbybefolkningen. Han ville gerne at vi skulle tro det var et

»kald« han havde, det pointerede han ofte, men der var det aberdabei, at lærerens »hobby« var hjemmelavet finker, så de elever hvis forældre forærede ham slagtemad, havde et fortrin frem for vi andre fattige stakler. (Jeg skal senere komme ind på dette).

Førstelæreren havde hørelse som en hare – i klassen var der så stille som i et gravkapel. Men en del fik vi lært, for der var altid ro til at gennemgå skolesagerne. Den mindste lyd fangede læreren. Dersom en griffel faldt på gulvet, vidste han, hvorfra lyden kom, og i regelen vankede der en på siden af hovedet.

Jeg kan banke under bordet, for kun tre gange har jeg fået nogle »på frakken« af førstelæreren. Men han var sadist i ordets dybeste forstand.

Jeg kunne nogenlunde klare mig i skrivning, geografi og religion som var førstelærerens område.

Andenlæreren var invalid, og så hysterisk, at han sjældent vidste hvad han foretog sig. Det var som om at alle snakkede i munden på hinanden, ungerne smed papirkugler, griffelstumper o.l. efter hverandre. Nogle forrettede deres nødtørft i blækhusene og læreren rendte rundt med et spanskrør det meste af tiden.

Jeg fik klø den første dag jeg var i skole, og fik det rundt regnet også de andre dage. Jeg var jo bunden til at være i lokale sammen med dette åndelige misfoster af en lærer.

Han – andenlæreren – havde os i regning, Danmarkshistorie og sang.

Medens jeg i dag kan huske de fire store og tolv små profeter, de tolv apostle, Jacobs tolv sønner, Ægyptens ti plager, kan jeg ikke den danske kongerække (som vel var mere nærliggende). Regning er det også skralt med.

Jeg har gået på aftenskole, og på maskinskole, men kan kun regne med tal. I barndomsskolen var det umuligt at samle sig om sin lektie, der var skrig og skrål og tænders gnidsel.

Jeg vil forsøge at gengive nogle af de forhold jeg her har beskrevet.

Da jeg startede min skolegang boede vi et par km fra skolen, min far var skovarbejdsmand og vi boede klods op af en herregård. Da man ikke kendte ret mange børn, var man noget forsagt.

Min moder fulgte mig til indskrivning og betalte – så vidt jeg husker – to kroner som dengang var skik og brug. Jeg gloede vildt, på væggen hang et skilderi, som jeg ikke kunne finde ud af, det var for mig en stor hund. Det viste sig at være et Europakort i højdemål, hunden var Skandinavien, ligesom Italien er formet som en støvle.

Jeg var et fremmeligt barn, jeg kunne læse avisen forfra og bagvendt, de gotiske bogstaver som salmebøgerne var trykt med, jeg kunne læse skrift og skrive mit eget navn samt tælle og regne lidt i det små, det havde min storesøster, som var 1½ år ældre, lært mig.

Krigen udbrød august 1914. Vi havde en avis »Roskilde Dagblad« og deri så man nogle skrækkelige fotografier fra slagmarken og nogle står for mig endnu som et tåget billede fra fjern fortid.

I dag – når de små skal i skole første dag – læser man om en kærlig mor der tager afsked og overlader barnet til en venlig og smilende lærer. Men sådan var det ikke da jeg startede.

Om min første skoledag kan jeg fortælle:

Min mor havde fortalt førstelæreren at jeg kunne læse. Den første halve skoletid var vi hos andenlæreren, den sidste hos førstelæreren. Jeg var som sagt meget genert fordi jeg ingen børn kendte.

Jeg startede i første klasse og kom til at sidde omtrent nederst sammen med en dreng der hed Arvind, det var en god dreng. Jeg blev kaldt op hos andenlæreren, som jeg før omtalte som en idiot (det er vel det eneste ord der dækker).

Jeg skulle vise at jeg kunne læse, og fik en læsebog lagt frem for mig, der var et rim, som vi havde derhjemme, som lød: »Snip snap snude, nu er historien ude«, jeg var stolt over at kunne vise læseren min færdighed, pludselig fik jeg en i nakken, jeg stod og »jappede«, for i læsebogen stod: »Snippe snappe snude, nu er historien ude«.

Jeg glemte aldrig denne banditunge. Jeg var vant til hård kost hjemme-fra, fordi min far havde haft en stedfar, som pryglede ham hver dag, indtil naboerne skred ind, og far kom ud at tjene hos bønderne, da han var seks år.

Men man kan måske sige med Maxim Gorki, som fik klø af sin bedstefar hver dag: »De regnede med, at livet ikke kunne være anderledes«.

Med de klø jeg fik min første skoledag var ufortjent. I mit første skolefri-kvarter så jeg børnene drak vand af et rør, som stak ud fra væggen, og man åbnede ved at dreje på et håndsving, da jeg aldrig havde drukket vand fra et rør – derhjemme havde vi vandpumpe – nærmede jeg mig forsigtigt og meget kluntet, fik åbnet og stukket hovedet ned til vandet. Så kom en dreng, der hed Sigvald og slog mig i hovedet, jeg ramlede mine tænder mod røret, så munden kom til at bløde, medens jeg tudede, morede han sig kosteligt.

Det var min plageånd, altid var han på nakken af mig, han var klassens frækkeste unge. Sigvalds far var klokker og graver i sognet. Senere faldt Sigvald på sine gerninger, han blev slået ihjel om vinteren.

Første november flyttede vi til kirkebyen. Min storesøster og jeg lå hjemme med kighoste, da min mor kom og fortalte, at Sigvald var slået ihjel. Jeg sagde: »Så kan jeg vel få fred«. »Sådan siger man ikke«, sagde mor, – »jeg er ligeglad for jeg savner ham ikke«, svarede jeg.

Forholdet var dette, at vi boede ved siden af et mejeri. Dengang havde man ikke fryseanlæg, som man kender i dag. Om vinteren kom andelshaverne med is, som de fiskede op fra gadekæret eller en eller anden mergelgrav. Isen blev lagt i store kuler, overdækket med tørvemuld. En bonde fra nabobyen kom kørende med et læs store isflager på en hestevogn. Dren-gene råbte om de måtte køre med, bonden råbte til ungerne at de skulle holde sig væk, det var mere end Sigvald lod sig byde. Han var vant til at få sin vilje hjemme, vel sagtens fordi han var den yngste i børneflokk.

Sigvald sprang op på vognens bagende, med det resultat, at de store isblokke kom i skred, og en stor isblok faldt af vognen sammen med Sigvald og knuste hans brystkasse.

Da jeg efter frikvarteret den første skoledag kom ind hos førstelæreren, skulle vi lære salmevers. I skolestuen hang på væggen en del reproduktioner af forskellige kunstværker. Lige over hvor jeg sad, var et billede som jeg ikke turde se på. Det var jo i verdenskrigens første år, dengang brugtes en masse rytteri og i avisen var tit nogle forfærdelige billeder fra fronten med rytteri som motiv. Billedet viste rytteri med dragne lanser og inde på marken bag et trækors sad en mand, der var lige så bange som jeg. Billedet var af Otto Bache fra 1882 – »De sammensvorne rider fra Finderup Lade«, efter mordet på Kong Erik Klipping i år 1286.

Jeg sad i nærheden af to drenge, Johannes og Oskar. Begge tilhørte den fattigste del i samfundet, og da deres forældre ingen slagtemad kunne levere, måtte de jo tage de øretæver der faldt af. Fattigdommen på landet er jo mere udtalt end f. eks. København. I København har adskillige selv afstedkommet deres fattigdom. I storbyerne findes adskillige sociale velfærdsorganisationer, men på landet, hvor bønderne har arbejdsfolk som hovedfjende, turde en bonde – som *skulle* have social forståelse – ikke vise det, dersom han ville leve i fred i landsbyen. Man er sjældent vidne til, at arbejdsfolk på landet fatter så stor kærlighed til kromanden, at de forærer ham hele ugelønnen. I København kan man jo være vidne til at dette sker for nogle.

Derfor var det at være fattig i landsbyerne som et helved på jord. Johannes og Oskar tilhørte den fattige del.

Johannes' far var invalid, moderen var malkekone på en gård.

Oskars far var tvangsindlagt, moderen sad tilbage med seks børn, så børnene måtte på arbejde fra deres tidlige alder.

Dengang var der på gårdene nogle man kaldte hyrdedrenge, det var slaver i en ung alder. De fik ingen løn, men føden for deres arbejde, de havde ingen arbejdstid, de hængte i selen fra tidlig morgen til sen aften. Når karlene sov middagssøvn – med træskostøvler på i sengen – måtte drengen i regelen flytte ungmåtter eller fodre dem i stalden. Når bonden skulle afregere gik det gerne ud over drengen, det var bare om at komme væk. Dersom

bonden kom ind i karlekammeret, kunne han risikere at komme hurtigere ud.

Når nu sådanne røgterdrengene også skulle passe skolegang, var det tit så som så. Nu er det jo dette at alle er materialister, selvom nogle vil have os til at tro, at de er kaldede. Det ses jo bl.a. når der er et bispeembede til kr. 400.000 ledigt, hvorledes præsterne er ved at æde hinanden.

Jeg hørte godt Johannes og Oskar talte sammen, det havde læreren også hørt og pludselig råbte han: »Johannes kom herop«. Læreren spurgte, hvad Johannes havde sagt til Oskar. – »Ikke noget«, sagde drengen. – »Hvad sagde Oskar til dig?« – »Ikke noget«, gentog Johannes. – »Oskar, kom herop«. Det samme med Oskar: »Intet«. Læreren var hvad man i dag kalder en fremskridtsmand. Lærere skal jo forny sig, hedder det. Det gjorde førstelæreren også, for hvert efterår gik han ud i sin store have og skar en tyk hasselkæp, og det gamle svin kunne bruge den.

Kæppen lå i katederet, og den kom nu frem og de to drenge fik hvert et rap over ryggen. Læreren spurgte endnu en gang hvad de talte om. Begge svarede: »Ikke noget«. Atter suste kæppen, men så brød Oskar sammen, og fortalte, at Johannes havde sagt, at de nok skulle have pandekager til middag, hvortil Oskar svarede, at det skulle de nok også.

– »Jeg skal give jer pandekager«, brølede læreren, medens kæppen suste, og avner, komøg og hakkelse røg ud i skolestuen.

Dette var min første bevægede skoledag!

Skolegangen forløb som følgende:

Første og tredje klasse gik mandag–onsdag–fredag. Anden og fjerde klasse tirsdag–torsdag og lørdag.

Onsdag i sidste time var pigerne til syundervisning i førstelærerens værelse. Drengene var til sangundervisning hos andenlæreren. Torsdag var pigerne i anden og fjerde klasse til syning og drengene til skønskrivning med førstelæreren.

Da jeg den første gang var til sang, sammen med drengene fra tredje klasse – som jeg syntes var nogle drabelige store drenge – spillede læreren violin, vi skulle synge Ingemanns »I alle de riger og lande«. Der var en dreng, der

hed Helge, uden sangstemme. Han råbte, så vi kun hørte ham, og ikke violinen og de andre sangere.

Ellers gik skoledagen med hyl og skrig, aldrig en dag uden en eller anden fik klø.

Andenlæreren var altid ude efter mig, fordi jeg grinede når han blev hysterisk, han tævede også pigerne, det har jeg aldrig set førstelæreren gøre.

Eksamen blev holdt om foråret. En måned før blev alle de salmevers vi havde lært repeteret, men da jeg lå hjemme og havde kighoste, var det forbigået min opmærksomhed. Jeg skulle til min første eksamen stå op for præsten, læreren og skolekommissionen og fremsige salmen »Som forårssolen morgenrød«. Det var ingen fin optræden, jeg hakkede noget i det, men kom dog i anden klasse.

Det skulle hedde sig, at vi sad i klassen efter dygtighed, men de hjemmelavede finker spillede stadig en stor rolle.

Da jeg gik i anden klasse, husker jeg en episode. En dreng, der hed Holger, bad om at gå ud. Førstelæreren svarede, at Holger kunne vente til timen var forbi. Holger besad en del snusfornuft – som voksne har vi været kolleger på Nordisk Kabel- og Trådfabrikker, Frederiksberg. Holger havde en praktisk sans – da han blev nægtet udgang og ikke kunne holde sig, stillede han problemet rigtigt op: dersom jeg sviner i bukserne, risikerer jeg en røvfuld af min far, dersom jeg gør det i skolen, risikerer jeg en røvfuld af læreren, hvem slår hårdest? – Det gør min far! Ergo satte Holger sig på gulvet i skolestuen, straks efter kom en ikke alt for behagelig lugt. Vi blev sendt hjem, Holger skulle gøre rent, men stak af fra læreren som med sin kære hasselkæp fór efter drengen ind gennem en hvedemark. Holgers far, som var banearbejder, gik på baneskråningen og høstede hø. Der blev et rædsomt postyr, da drengen og læreren kom ud af hvedemarken. Men Holger kom ikke til at rengøre skolestuen.

Det første år jeg gik i anden klasse, sad jeg sammen med en dreng der hed Karl, det gik godt.

Derefter andet år i anden klasse sammen med en dreng der var et år ældre end jeg, han hed Jens, vi sad også på bænk i tredje klasse og andet år jeg gik i sjette klasse. Vi kom godt ud af det.

Det sidste år i anden klasse var der en dreng, der ikke kunne sine salmevers og derfor skulle »sidde efter«. Drengen hed Ejnar, og boede ved den store herregård, i samme hus, hvorfra jeg begyndte min skolegang. Ejnar gik fra skolen sammen med os andre i stedet for oversidning. Da Ejnar kom hjem sagde han til sin mor, at han var skidt tilpas, moderen bad ham gå i seng. Moderen – der havde en astmalidelse – skulle lidt efter ind i soveværelset efter medicin, og til sin store forfærdelse opdagede hun at Ejnar var død.

Som klassekammerat var jeg med til at følge kisten til kapellet. En af klassekammeraterne troede, at førstelæreren ville gå ind i kapellet, tage låget af kisten og give Ejnar klø fordi han var rendt fra oversidning. Det er forfærdeligt, at der mellem lærere og elever var sådan et forhold.

Alle os fattige vidste jo, at lærerne aldrig kom os nær uden de havde en kæp i den ene hånd. Førstelæreren sagde, at man hellere skulle forspørge sig, end forgøre sig. Dersom nogle af eleverne så spurgte om et eller andet, skulle man være heldig om der ikke vankede en på siden af hovedet, med den motivering, at man ikke fulgte med i timerne.

Førstelæreren havde en håndskrift, hvis magen jeg aldrig har set, det var som man nogle steder ser trykt. Men jeg har aldrig set en af eleverne skrive ordentligt, han kunne simpelt hen ikke lære fra sig. Han sagde bare at sådan skulle vi skrive, han pralede af at have modtaget præmie for Danmarks bedste håndskrift. Førstelæreren var et geni i tegning, på den store tavle tegnede han landkort med farvekridt – det var smukt – dersom nogle af eleverne pillede i kassen med farvekridt, fik vi en over fingrene af en lang lineal. Jeg har været der!

Men pryglert mod fattigfolks børn var skrækkeligt. I sin ungdom havde førstelæreren været enelærer i nabosognet og der pryglet en gårdmands søn, så han blev pebet ud af byen. Så længe han kun tævede fattigfolks børn gik det sin skæve gang, dog var der undtagelser:

En af mine skolekammerater fra sjette klasse hed Arne, han boede i kirkebyen, faderen handlede med slagterivarer fra hestevogn i omegnen, der var en stor børneflokk, så der var ikke råd til at give førstelæreren slagtemad. Arnes moder havde den skik, at hver søndag skulle drengene have ren skjorte på når de skulle i seng. Arne fik en ren skjorte udleveret. Da moderen kom efter den snavsede havde Arne ikke skiftet, og moderen tog så fat i skjorten Arne havde på. Arne hylede i vilden sky: moderen kunne ikke trække skjorten af, fordi den var groet ind i kødet. Moderen blev forskrækket og fik så at vide, at det var førstelæreren, der havde tampet ham med sin hasselkæp.

Arnes moder var resolut, som genbo havde de en gammel politiassistent som blev hentet, og i fællesskab fik de ved hjælp af lunken vand skjorten af Arne, hvis ryg var en stor blodig masse. Da Arne om tirsdagen kom i skole sagde læreren intet, men Arne fik aldrig klø efter den dag, for politiassistenten havde skrubbet læreren lidt bag ørerne. Resten af sin skoletid måtte Arne nøjes med udskæld. Men sådan var det ikke altid, nogle kom til deres forældre med klager, men i stedet for medfølelse fik de et par ekstra øretæver hjemme.

Når jeg havde fået klø eller eftersidning vidste min moder det altid før jeg kom hjem, det var sivet ud, enten fra min storesøster eller en af de andre unger i landsbyen. Alle os hyrdedrenge havde en stiltiende aftale, dersom en af os skulle eftersidde, var det os alle. Når vi kom fra skole skulle vi alle trække malkekøer hjem eller flytte køerne på marken. Når så en af bønderne opdagede, at naboens dreng var kommet hjem og ikke deres egen, blev de i regelen tossede. Sommetider, som regel om efteråret, blev hyrdedrengene holdt fra skole for at vogte bondens køer. Han betalte så den mulkt som var den nette sum af 12 øre pr. dag. Engang var jeg væk fra skolen en hel uge, fordi der på gården hvor jeg tjente var en 5 år gammel hingst der var kastereret. Så skulle jeg trække med dyret 2 gange hver dag, for at hævelsen i såret skulle svinde.

Hos andenlæreren havde vi musikundervisning, men det endte altid i slagsmål. Ingen ville stå i første række. Der var en stor fritstående tavle med trykte noder på. Når vi så skulle læse do-re-mi-fa-sol-la-bi-do, kiggede læreren på tavlen. De drenge som stod forrest fik af dem der stod bagest en knytnæve i benene, så de faldt sammen i knæene, med det

resultat at de fik en i hovedet af lærerens pegepind. Vi lærte aldrig noderne, vi havde nok at gøre med at værge os.

En gang skulle vi med stor andagt synge Grundtvigs »Moders navn er en himmelsk lyd«. Vi var enige om, at det var noget trist at forslå tiden med. I den gruppe jeg sad i var en del sangstemmer. Da violinen og pigerne var nået til »sødt i eftermælet«, var vi nået midt i andet vers af »Tullemand«, som var datidens slager. Læreren fik et hysterisk anfald. Da han så at jeg grinede, kom han farende med violinbuen højt hævet, jeg skulle have en i hovedet. I samme sekund rejste jeg mig og læreren ramte min højre skulder med det resultat, at violinbuen knækkede og fråden stod ud af hovedet på læreren.

En gang under en sangøvelse havde en dreng, der hed Villy, siddet og skudt med papirkugler. Læreren kom farende med violinen som han lagde på bordet og begyndte at banke løs på drengen, Villy smuttede ned under bordet, og læreren hamrede sin knytnæve ned i violinen så den splintredes. Der gik over et år før han atter spillede violin i skolestuen.

Efter disse episoder kom han aldrig i klassen med violin eller bue når han skulle tæve ungerne, i stedet tog han spanskrøret. Sommetider knaldede han knytnæven i bordet og hylede, at dersom nogen vover ikke at sidde stille i min nærværelse skulle han, altså læreren, få os til det. Men der var ingen der regnede med hans nærværelse eller hans herreværelse. Vi nåede sjældent mere end en halv times undervisning, resten gik med at tæve ungerne.

En gang skulle vi synge »Dengang jeg drog afsted«. Efter hvert vers skulle vi råbe hurra 3 gange. En af pigerne, Inger, kom til at råbe hurra 4 gange. Læreren fat i kæppen, Inger vendte sig rask omkring og fik en stor bule i panden af spanskrøret. Jo, det var herlige tider.

Andenlæreren havde en sød og elskværdig kone, derimod var førstelærerens kone en pulverheks. Andenlæreren boede i et hus i skolens nærhed. Sommetider når han gik hjem til frokost havde han tøjklammer i sin jakke. Der gik han og traskede til alle ungerne grin. Når han så kom tilbage var han helt forkert i ansigtet, og ville vide hvem der havde sat klammerne i hans jakke. Ingen havde set det. Engang havde 2 drenge, Evald og Mou-

rits, gået ind i skolestuen og taget spanskrøret og gemt det i kornmarken. Da læreren opdagede at hans kære våben var væk, blev han kridhvid i ansigtet og udstødte nogle frygtelige trusler. Mourits blev bange og lagde kæppen tilbage i katederet.

Da andenlæreren ikke kunne låse døren til skolestuen tog han håndtaget af, men i frikvarteret fyldte ungerne hullet i døren med våde papirkugler, griffelstumper og småsten. Vi var lige kommet på plads hos førstelæreren, da andenlæreren kom med sit håndtag, som han ikke kunne få på plads. Han lavede et rædsomt bulder. Pludselig råber en dreng, der hed Herman: »Nu banker han«. – »Kom herop«, råbte førstelæreren. I det samme buldrede andenlæreren på førstelærerens dør og fortalte, at han ikke kunne få døren op. I fællesskab fik de dog døren op.

Da førstelæreren kom tilbage måtte Herman op og stå ret, og han fik en på siden af hovedet for læreren troede, at Herman havde været med til at blokere andenlærerens dør. Jeg ved ikke om det var rigtigt. Selv havde jeg ikke været med. Jeg havde godt set at fjerde klasse havde travlt ved andenlærerens dør, men vi sladrede ikke.

Botanik var ikke noget vi beskæftigede os med, men en gang skulle vi hos andenlæreren – som opfordrede os til at komme med blomster og planter – lære det. Så ville han fortælle os om støvdragere og lignende. Andenlæreren var meget ærekær og ventede at noget ville vise sig. Der var 2 drenge, Valdemar og Karl, som kom med en kæmpe tidsel (tidsler kan blive over 2 m høje). I stedet for at fortælle om tidslens egenskaber, tog andenlæreren det som en fornærmelse. Drengene fik hver et par lussinger og blev jaget ud med tidslen.

Vi havde ingen morgensang i skolen. Førstelæreren var fritænker, men andenlæreren havde af præsten fået ordre til at vi skulle synge en morgensalme. Det gik kun i 3 dage, for trediedagen kom tre drenge op og slås midt under salmesangen. Det forrykkede stemningen, derfor ingen morgensang.

I førsteklasse havde de en kort tid salmesang, men det løb ud i sandet. De små kom jo hos lærerinden. Hvad de foretog sig ved jeg ikke.

Den eneste gang der var en smule lydhør under sangundervisningen, var i 1920. Vi skulle lære at synge »Kongernes konge«. Den stod ikke i vores

sangbog, så den blev skrevet på den store tavle og vi skulle lære den udenad.

Da Sønderjylland kom hjem til Danmark, var der takkegudstjenester i alle landets kirker, og alle vi unger skulle i kirken synge »Kongernes konge« som altså ikke stod i salmebogen.

Førstelæreren var organist i hovedkirken, andenlæreren var forsanger i hovedkirken og organist i annekskirken. Vi troppede alle til kirke, vi fik en fridag fra bønderne. Nogle af bønderne var også i kirke, det var jo et nationalt spørgsmål. Mærkeligt nok kunne alle ungerne sidde stille i kirken under gudstjenesten.

Vi fik sommetider sedler med hjem, hvorpå vi skulle samle underskrifter for at få 2. zone i Sønderjylland hjem til Danmark. Det var navnlig Flensborg der var på tapetet. Men Preussen mobiliserede alt, så selv dem med fjerneste tilknytning fik stemmeret, dersom de kunne bevise, at deres tipoldeforældre havde forrettet deres nødtørft i Flensborg en gang i tidernes morgen. Der var noget lusket ved den affære.

Jeg var jo ikke nogen engel, men har altid haft en del retfærdighedssans. Det første år, jeg gik i sjette klasse var der 24 piger og 14 drenge. Men den gamle kunne styre dem alle.

Der var en pige som hed Mary (er nu død). Mary kom fra et hjem, der var alt andet end opløftende. Hun var 3 år ældre end jeg, havde mange kræfter og af naturen ondskabsfuld. Hun var altid parat til slagsmål, troede at alle havde en kniv i ærmet. Hun tævede alle, som hun mente kom til at træde hende over tæerne. Det var ingen skønhedsåbenbaring at se på Mary, men det kunne hun jo ikke selv gøre ved. Hun havde et svovlholdigt sprogforbrug. En gang stod jeg i mine egne tanker og stirrede ud i luften. Mary troede, det var hende jeg gloede på: »Hvad glor du på, din luseknækker?«, råbte hun. – »Hold du kæft, din præmietyr«, råbte jeg, og så skulle jeg have nogle på frakken. Dersom hun havde nået det, havde jeg vel ikke siddet her og skrevet. Hun havde trukket arme og ben af mig, men i det samme kom førstelæreren og råbte: »Kom så ind«. Da vi kom ind i klassen, havde Mary ikke afreageret og sad og tudede. – »Hvad flæber du for?« brølede læreren. Mary fremstammede, at jeg havde kaldt hende en præmietyr. – »Kom herop«, råbte læreren: »Hvad flæber du for?« »Ingolf kalder mig en præmietyr«. »Ja, du ligner jo også sådan en«, sagde læreren. Mary gik ned

på sin plads og tudede videre. Men hellere ville jeg have en på hovedet end se det syn hvor hun tudede. Dersom vi kom til at puste til en af de unger hvis forældre havde slagtemad, var man ilde stedt. Med alle os andre var det en anden sag. Mary havde ingen forældre der kunne supplere lærerens kødforsyning. Dem, der ikke forstod dette kom sommetider galt afsted.

Det sidste år jeg gik i skole, sad jeg sammen med en dreng der hed Holger. Vi sad oppe på øverste bænkerække. Vi var til skønskrivning i andenlærerens skolestue, og som jeg før skrev, blev blækhusene brugt til alt andet end blæk. Vi skulle gøre blækhusene rene i tørvekassen, som stod ved siden af kakkelovnen, og så komme op hos læreren og få en smule blæk i glasset.

Vi var sammen med fjerde klasse, som i regelen skrev på tavle. Da der ikke var mere blæk, gik førstelæreren ind efter blæk i sin skolestue, hvor der var syundervisning for pigerne fra fjerde og sjette klasse. »Når katten er ude spiller musen på bordet«, siger et gammelt ordsprog: 2 drenge fra sjette klasse, Villy og Helge, (er desværre døde nu) kom i vild diskussion. Da der hørtes fodtrin blev der råbt: tys. Læreren troede, at det var Holger og jeg som havde råbt. Da han kom op på katederet sagde han, at han havde hørt at Holger og jeg havde lavet ballade. Men han skulle nok ordne os: »I laver ballade når I går til skole og i timerne, og når I går fra skole. I kan hverken lade pigerne eller de små i fred. Jeg har længe haft jer i kikkerten, men nu skal det være slut«, brølede læreren: »Dersom der er nogen som ikke kan få lov at gå i fred så kom til mig, så skal jeg ordne dem«.

Så var der en dreng fra fjerde klasse, der hed Gunnar, som fremstammede at vi gik og sagde til ham at han klemte hundene. – »Hvad siger du«, råbte læreren. – »De går og siger at jeg klemmer hundene«, sagde Gunnar. – »Du bor jo også derude«, sagde læreren. Gunnar boede i et område der hedder »Hundeklemmen«.

Der blev et hyl og det hele faldt til jorden, for Gunnar havde jo ingen slagtemad afleveret. Så vidt jeg ved, var Gunnars far skovarbejder, og der er jo den gamle gudedro om misteltenen. Gunnar sladrede aldrig mere. Læreren havde håbet, at en af dem med slagtemad havde sladret.

Da jeg startede i sjette klasse, sad jeg det første år sammen med en dreng der hed Hjalmar, som var 3 år ældre end jeg. Det er den eneste af de siddekammerater jeg har haft, som jeg ikke kunne lide.

Foran os sad 2 piger. Den ene havde kronisk lus, så det var som at kigge i en myretue. Den anden, som hed Ella, sad med et tørklæde om hovedet for at holde lusene borte. Det var et trist syn, og når man samtidig har en siddekammerat, som man ikke bryder sig om, blev dette mit værste skoleår. Landsbylægen som vi alle havde obligatorisk, og som efter egen mening var hævet over alle skabninger, både åndeligt og verdsligt, havde fundet ud af, at dersom lusene blev fordrevet ville barnet blive sindssyg! Men det var uhyggeligt at se på hver eneste skoledag i et år. Mit andet år i sjette klasse kom jeg på bæk sammen med Jens, som jeg i anden og tredje klasse havde et godt forhold til.

Engang vi skulle sidde efter, sad vi og snakkede. Førstelæreren havde stået og luret bag døren. Pludselig gik den op, og han fór hen til os, og spurgte Jens om han aldrig havde hørt vi skulle sidde stille i skolen. Jens svarede: »Jo« – »Hvorfor gør du det ikke?«, sagde læreren. – »Ikke for noget«. Så fik han en lussing. – »Har du aldrig hørt, man skal rette sig efter hvad voksne siger«. Jens svarede jo, og fik atter en på hovedet. Så spurgte læreren mig om jeg aldrig havde hørt, man skulle sidde stille og ikke snakke i skolestuen. Jeg svarede nej. Så begyndte Jens at grine, og så fik han et par mere på hovedet. Jeg fik ingen.

Da jeg gik i sjette klasse andet år, fik skolen besøg af en af de mest markante personer i datidens Danmark. Han hed Martensen-Larsen, var dr. theol og spiritist, samt domprovst i Roskilde Domkirke. Vi skulle alle i forhør. Det varede fra kl. 8 morgen til 8 aften. Alle klasser skulle gennem skærsilden. De små kom først. Os fra sjette klasse kom ind kl. 6 aften, og i petroleumslampernes skær måtte vi op og stå. Domprovsten fortalte, at det var mange år siden han havde besøgt en skole hvor drengene var de dygtigste.

Men i vores skole var det tilfældet. Det skulle jo hedde sig, at vi sad efter dygtighed. Min storesøster som desværre døde som ung var meget flittig, men var lidt tungnem. Når hun skulle lære et salmevers, sad hun over det en times tid. Dersom jeg gad, læste jeg verset igennem 2 gange og så kunne jeg huske det udenad. Min storesøster sad i regelen sammen med en pige der hed Martha. De sad sammen fra første skoledag. Marthas moder hed Anna og hun kom i regelen med slagtemad til førstelæreren, for de havde en landejendom og når de slagtede faldt der lidt af til læreren.

Domprovsten, som spiste hos førstelæreren sammen med præsten og skolekommissionen, havde nok fået finker til frokost, men han var vel ikke klar over hvorfra de kom. For han forhørte Martha i lektie, og Martha var ikke klar over at 2 og 2 er lige meget. Det havde Martha aldrig tænkt over. – »Du sidder jo forkert«, sagde domprovsten: »Du skulle jo sidde i fjerde og ikke i sjette klasse«. Martha begyndte at tude, men da hun umiddelbart efter skulle til konfirmationsforberedelse, skulle de alle gå i sjette klasse. Det havde præsten bestemt.

Marthas mor forsøgte at redde fadæsen ved at fortælle, at Martha var syg, og det havde hun været længe før eksamen. Vi andre vidste jo bedre. Da vi var til eksamen med domprovsten fortalte vi bønderne, som vi tjente hos, at vi skulle møde om morgenen, og da der i avisen havde stået, at der var domprovstvisitation, fik vi fri hele dagen. Alle os store rendte i en nærliggende skov hele dagen, medens de små klasser var til afhøring. Sognefogedens døtre sad i regelen på toppen for sognefogeden havde en stor udflyttergård, og derfra kom sulemad.

Blandt drengene var det i regelen bypostens, der sad foroven, for når postbudet kom, slog han et slag på døren og ventede ikke til der blev råbt kom ind. Så var det ikke så godt, at læreren var i færd med at banke en af postens unger, derfor var det bedre at have dem siddende helt oppe!

Det sidste år jeg gik i skole, sad sognefogedens datter øverst, men hun var langt fra den dygtigste. Den dygtigste hed Elly, men hun boede i fattighuset og derfor ingen finker. Elly kunne ikke tie stille. Kæften brugte hun evig og altid. En gang spurgte førstelæreren, hvorfor hun ikke havde været i skole forleden dag. – »Jeg havde ringorm«, råbte Elly. – »Bare du ikke får ringorm på tungen«, sagde læreren.

Da vi gik til præst og sad på bænke i præstens vaskehus, som blev brugt til konfirmationsstue, var der en pige, som hed Else fra annekssognet. Hende og Elly kæftede op hele tiden. Præsten gjorde korsets tegn, men intet hjalp. Jeg har aldrig set noget til Elly eller Else siden konfirmationen.

I sjette klasse var vi 19 drenge og 13 piger. Den nederste af drengene hed Lars eller »Laus« som vi kaldte ham. Han var sat i sjette klasse efter ordre

fra præsten, fordi Lars gik til konfirmationsforberedelse. Lars kom fra tredje klasse, skrev på tavle med griffel i dobbelt linieret streger.

Engang vi havde diktat, skulle jeg som straf sidde sammen med en pige, som hed Gerda. Hun sad og jænlede på nederste bænk. Men Gerda og jeg, som var fra samme landsby, kom godt ud af det, så læreren måtte prøve noget andet. En anden gang blev jeg sat hos Lars som skrev på tavle.

Vi skrev om hvalfangst i Hvidehavet, og i en by, der hedder Arkhangelsk havde jeg glemt et h. Jeg så godt at Lars sad og gloede i mit stilehæfte, og spyttede på sin tavle og viskede med albuen. Det var jo det vi alle brugte når vi havde lavet en fejl. Men os der skrev med blæk, måtte ikke viske. Det skulle stå når det var skrevet. Da vi næste dag kom i skole, blev Lars kaldt til læreren og rost i høje toner: »Du har kun en fejl, de andre sidder og sviner i det så fejlene ikke kan stå i bøgernes margin«. Der skulle vi rette fejlene, når læreren med rødt blæk havde skrevet at det var fejl vi havde lavet.

Nogen tid efter havde vi igen diktat. Lars sad alene med sin tavle. Da vi kom i skole, blev Lars kaldt til læreren som spurgte, hvorfor der var 27 fejl. – »Ikke for noget«, sagde Lars. – »Hvorfor var der kun en fejl forleden«? – »Ikke for noget«. – »Har du kigget hos Ingolf«?, spurgte læreren. Det svarede Lars ikke på. Han fik en på siden af hovedet samt en oversidning. Årsagen var måske det, at Lars var mistroisk. Troede ikke på hvad læreren fortalte.

Derimod var der mange, der fik Lars til at tro på de mest usandsynlige ting. Jeg har som voksen arbejdet sammen med Lars på en herregård, og hvad forvalteren sagde, ragede Lars en papand. Derimod det bonden sagde, kunne Lars godt høre efter.

Da jeg gik i sjette klasse i mit sidste år var andenlæreren efterhånden blevet os for original. Han hylede og skreg den hele dag, så begyndte vi at lege med. Så gik andenlæreren op til præsten og sladrede – han ville ikke undervise mere.

Da vi kom i skole fik vi at vide, at han var syg. Ungerne råbte hurra – så skulle de ikke i skole. Da vi i sjette klasse havde siddet der en times tid blev der banket på døren, og ind trådte præsten, som fortalte at han kom på andenlærerenes vegne, som skolekommissionens formand og som præst,

og dersom vi fortsatte med at lave ballade ville andenlæreren ikke undervise mere. Da vi næste gang kom i skole var hele kommissionen og præsten samt lærerne og lærerinden inde hos førstelæreren i dennes skolestue. Vi måtte op og give næve og bede om forladelse, medens pigerne måtte stå op.

Nu var det lige før vi gik ud af skolen. Efter den tid blev jo alt anderledes, førstelæreren gled og der kom en anden, men der blev aldrig ro i timerne hos andenlæreren.

Førstelæreren havde den skik, at når vi skulle sidde efter, låste han døren til skolestuen. Om vinteren når der var påsat fortsatsvinduer kunne ingen komme ud uden at slå ruderne itu. Somme tider glemte han ungerne. En gang der var 4 til eftersidning, var læreren taget med toget til Roskilde. Men rengøringskonen som boede i nærheden opdagede, at der brændte lys i skolestuen og kom og åbnede døren. Ungerne fik ingen undskyldning eller klø fordi havde benyttet tørvekassen som toilet. Det eneste jeg fik oversidning på hos førstelæreren var i katekismus.

Jeg havde den opfattelse, at ham, der havde skrevet bogen, enten var sindssyg eller døddrukken, for magen til selvmodsigende pladder skal man lede længe efter. Aldrig sad jeg efter for geografi, salmevers eller bibelhistorie. Til sidst hørte læreren mig aldrig i katekismus.

At læse at Gud er rig, men den fattigste af os alle, Gud er allestedsnærværende, men ingen kan finde ham. Gud er algod og dog ondskabsfuld, dette er lidt af de pladderhistorier vi måtte bruge vores skoletid til. Hos andenlæreren sad jeg tit efter, men det var for alt mellem himmel og jord.

Førstelærerens kone var en stramtandet dame. En gang kom hun ind i klassen og skulle bruge en dreng til at hente et pund svesker hos købmanden. En dreng, der hed Sofus, var hos læreren med sit stilehæfte: »Afsted med dig«, råbte læreren, »og skynd dig derned«. Det varede syv lange og syv brede før Sofus kom tilbage. Fruen havde været i klassen og spurgt efter drengen. Læreren havde jo ikke sagt at Sofus skulle skynde sig hjem. Da Sofus kom tilbage havde han købt et pund rosiner. Så fik han et par lussinger, og en anden dreng måtte i hast til købmanden.

Førstelæreren havde 2 tjenestepiger. Den ene var gammel og krumbøjet af

årelangt slid. Førstelæreren fortalte, at det var fordi Stine ikke rettede sig op: »Se på mig, jeg retter mig altid op«, sagde læreren. – Det eneste han havde lavet var at tæve ungerne. Stine havde puklet hele sit liv. Når Stine kom, skulle vi ikke rejse os op. Stine var tandløs som så mange gamle arbejdere var dengang, og en gang kom Stine ind i klassen og spurgte læreren, om han ville have rødspætter eller torsk for fiskehandleren var kommet og fruene var ikke hjemme. Sjællænderne siger jo »tosk«, og da Stine var tandløs, lød det som om hun sagde: »Vil De have rødspætte, din tosk«.

Da læreren var gået til fiskehandleren råbte vi i kor: »Vil du have rødspætter din tosk«. Da læreren kom tilbage brølede han: »Stille«.

Der var også en ung pige, som vi kaldte »Mor Hypsala«. Hvorfor ved jeg ikke. Hun kom aldrig i skolestuen, og hun var så vidt jeg ved imbecil og gik for lud og koldt vand.

De allermindste gik hos lærerinden i en forskole der var bygget i nærheden, men de havde egen skolegård. Derfra ved jeg intet ved selvsyn.

I den bygning hvor jeg gik, var der 2 klasseværelser og mellem dem var en spisestue, hvor pigerne spiste. Drengene måtte ikke komme ind i spisestuen hvor der var varme fra skorstenene. Vi måtte indtage vore medbragte mad i kulden.

En gang havde der været forældremøde om forholdene, bl.a. om at drengene skulle spise ude i al slags vejr. Så fik vi lov at gå ind i spisestuen, men kun en dag.

I spisestuen var 2 skorstene med hver en renselem. En dreng, der hed Villiam, tog det ene spjæld af og kunne ikke få det på plads igen. Ingen ville hjælpe ham, fordi det var sodet og varmt. Det var indtil førstelæreren skolestue, læreren måtte tage ilden ud af kakkelovnen, så der kom røg i skolestuen, så vi måtte åbne vinduerne og det var frostvejr.

Pigerne sladrøede om at det var Villiam der havde taget spjældet af, han fik en røvfuld af hasselkæppen. Vi andre fik som straf aldrig mere lov til at komme ind i spisestuen. Når det var regnvejr måtte vi sidde i klassen, og spise vor mad med vådt tøj på, men for os, der var ude hos bønderne at tjene, var det jo daglig kost, man kalder det for at være hærdet.

Vi måtte ikke tage træsko på ind i klassen. Jeg har kun haft 2 slags fodtøj i skolen, træsko og kludesko. Nogle var barfodet det meste af året.

Det var trods alt de fattigste i sognet, der gik i den skole, hvor jeg gik. For i den anden ende af byen lå en Realskole, hvor de rige sendte deres unger i skole. Sommetider var der drabelige slagsmål med ungerne fra »Realen«.

Vi sloges også i skolegården, somme tider var der nogle der kom op at slås i klasseværelset, men det var altid hos andenlæreren, aldrig hos førstelæreren.

Vi holdt op med at samle os om lektien, – det var omsomst. Jeg husker en gang jeg ganske fredeligt sad og tænkte på hvor meget 7 gange 16 kunne være. Den lille tabel kunne jeg huske, men ikke den store. Pludselig fik jeg en i nakken af læreren: jeg passede ikke mit arbejde, sagde han!

Men en gang gjorde vi ham rasende. Bag mig sad en dreng, der hed Johannes. Vi var begge fra samme landsby og tjente i nabogården. Hos os hjemme havde vi et træ med sommeræbler. Vi skulle dele et æble, men vi havde ingen kniv. Johannes havde hårde fingre. Han lagde sin pegefinger på æblet og så skulle jeg vende mig om og slå på hans finger så æblet flækkede. Vi havde jo mange kræfter, for vi arbejdede hårdt hver dag. Jeg knaldede min knytnæve på Johannes finger så æblet og bordpladen flækkede. Andenlæreren blev fuldstændig desperat.

At ikke alle ungerne havnede på Flakkebjerg, er måske noget af en gåde!

Da det omsider blev slut med skolegangen gled førstelæreren uden nogen festivitas, og jeg skulle gå til præst som det hedder. Af minder fra min skoletid har jeg kun min hukommelse, intet fotografi. Min storesøster blev fotograferet i 1914 og skolebilledet hænger på væggen her hvor jeg sidder og skriver. Alle 96 unger, begge lærerne og førstelærerens kone er med.

Aldrig var vi på skovtur eller på rejse med skoleklasserne, nu var det jo også under krigen. Men da vi gik ud af sjette klasse forlod 16 drenge – 2 gledet lidt i forvejen – og 8 piger, så de var kun 8 unger tilbage i klassen ialt 34.

Så gik jeg til præst, hvor vi var 13 drenge og 8 piger. Vi sad på bænke med rygstød i præstens vaskehus, og vi sad i række efter alder. Jeg sad som nr. 4. Vi sad 5 drenge på den bæk jeg sad på, og min siddekammerat til venstre var Herman. Han havde en gang en dårlig hånd, og da præsten gav ordre om lektien til næste gang, bukkede jeg mig efter Det nye Testamen-

te, som lå på gulvet og rettede mig derefter op. Herman havde lagt sin syge hånd på ryglænet, og jeg ramte hans syge hånd. – »Av for satan«, sagde han. Præsten blev kridhvid og gloede på mig og sagde: »Hvad var det du sagde«? – »Det var ikke mig«, sagde jeg. – »Så var det Herman«, sagde præsten. Der blev et rædsomt postyr. Præsten ville ikke konfirmere Herman, og ville vide hvor han lærte den slags ord.

Præsten skulle tale med Hermans forældre og så måtte Herman ikke gå til konfirmation. Præsten var rasende en hel time, og nu skulle vi gå hjem. Så gik Herman til præsten, stak på næven og bad om forladelse. Umiddelbart før havde vi hørt at Simon Peter havde spurgt Jesus, hvor mange gange man skulle tilgive en synder: 7 gange 70 gange, svarede Jesus, og så holdt præsten et timelangt foredrag om, at det var godt at angre sine synder.

Jeg kørte på bondens cykel, når jeg skulle til præst, og da jeg den dag kom 2 timer for sent var bonden rasende. Han troede ikke på det jeg sagde, og gik op til købmanden og ringede til præsten. Men gav ingen undskyldning, han kunne jo risikere at tabe ansigt.

Jeg blev konfirmeret i annekskirken. Bonden ville at jeg som konfirmeret skulle komme på gården og fodre kreaturerne, men min far sagde nej.

Jeg ville håbe, at min beretning her var løgn fra ende til ende; men desværre, alt hvad her er skrevet kan stå for hvilken som helst prøve. Jeg håber at min fremstilling kan give et indblik i skolegangen i fortidens Danmark.

På landarbejde i tyverne

Danmark er et land rigt på litteratur, som omfatter mange forskellige sider af samfundslivet. Men på et område er der ikke meget at finde, nemlig om dem, der udførte det mest samfundsnyttige arbejde: »landbrugsarbejderne«. Årsagen skal muligvis søges deri, at disse folk blev født, levede og døde i fattigdom.

Det var folk der i regelen kun havde pligter, men ingen rettigheder. Måske knapt så udtalt som de kendte svenske »statana«, men alligevel en snert deraf. Jeg husker under sidste verdenskrig, at landarbejdere blev nægtet arbejde i tørvemoserne. Jeg arbejdede på en tørvefabrik I/S Bodal på Midtsjælland, hvor der var ca. 2000 beskæftiget. Men i følge et dekret fra arbejdsminister Kjærstøl, måtte folk som inden for de sidste 5 år havde været landarbejdere, ikke arbejde på fabrikken.

Mangen en arbejder blev fyret, med det resultat, at de søgte arbejde hos Værnemagten, for så senere at blive hængt ud for at være unationale! Preusserne spurgte ikke om de var landarbejdere. Under den store arbejdsløshed først i trediverne, hvor understøttelserne var af en kummerlig art, gik mange omkring i landet, tiggede eller handlede med mere eller mindre ulovlige varer.

Dengang var der i de fleste større byer Svendehjem, »Arbejde Adler« eller Forplejningsstationer. Mange af disse anstalter afviste landarbejdere fordi herbergene i reglen fik offentlig tilskud, og sognerødderne havde påhæftet denne klausul for at give tilskud.

Der er vel heller ikke mange der kan skrive om de virkelige forhold på en dansk gård. »Neksø« er vel en af de få, der kender det ved selvsyn. Mange skriver jo om arbejdsfolk, men kender dem i regelen kun gennem Storm-Petersens tegninger.

Men nu, da landarbejdere snart hører fortiden til, og for at det ikke helt skal gå i glemmebogen vil jeg forsøge at give en skildring af, hvordan det

var at arbejde som landarbejder. Dengang der var mange ved dette fag.

På en gård, der før beskæftigede 50 mand er der vel højst 4 til 5 mand nutildags. Da jeg har arbejdet på 56 bønder- og proprietærgårde og 16 forskellige herregårde, mener jeg at have en del kendskab til forholdene.

Dette skete i min tidligste ungdom. Nu da jeg er gammel og pensionist, og kan se tilbage på et langt liv mellem arbejdsfolk, mindes jeg stadig den uret der blev landarbejderne til del. Jeg vil starte efter min konfirmation.

Dengang fik arbejderne på gården næsten ingen løn, men kost og logi var med som betaling. Det var noget af et lotterispil, for spisningen var meget uensartet. Nogle steder fik man så elendig kost, at man end ikke kunne tigge så dårlig føde – ingen andre end bønderne havde så elendig mad.

Jeg er hjemmehørende på Midtjylland, og min første plads bort fra landsbyen hjemme var på en gård i Kirke Såby, midtvejs mellem Roskilde og Holbæk.

Der var jeg uheldig. Min far havde fæstet mig for et helt år. Gården kaldtes i daglig tale »Stegeflæskegården«, fordi vi somme tider fik stegeflæsk 3 gange daglig. Bonden hældede lidt til missionen. Forholdet var, at det var en gammel slægtsgård, og for at få gården til favørpris måtte bonden melde sig ind i missionsforeningen. Det var som om man meldte en af »spritterne« på Blågårds Plads ind i en afholdsforening.

Der opstod hurtigt et spændt forhold mellem bonden og mig.

Forholdene på gårdene var normalt dette: når der kommer gæster diskuteres som regel gårdens besætning. Det primære hos en ko, er dens fedtprocent, mælkeydelsen er sekundær. Den ko, der har den højeste fedtprocent, har i regelen gyldne horn og er udsat for alles beundring, hvorimod de andre køer må nøjes med spark og knubs fra røgttere og andre.

Når man så ved, at mange bønder betragter deres karle og piger ud fra samme synsvinkel som deres kreaturer, kommer folk som jeg i klemme. For lige så lidt som køerne, kan jeg ikke gøre for at jeg fra naturens side har en lav fedtprocent.

Da jeg arbejdede på Stegeflæskegården havde jeg den sorg at miste min ældste søster, der var 16 år. Da hun var patient på Roskilde amts Sygehus, opførte »Stegeflæskebonden« sig så tøperagtigt, at daværende overlæge

Lunding-Smidt, kaldte min far ind på sit kontor, for at give en redegørelse angående bondens opførsel. Overlægen oplyste, at han måtte skride til noget så usædvanligt, at meddele manden på gården, at dersom han senere ville ulejlige overlægen, skulle det være gennem en sagfører.

Men i sorgen over min søster kunne min far ikke tage et opgør med Stegeflæskebonden. Men tilbage stod jeg. Den eneste lysning i mørket var en kollega, som var 12 år ældre end jeg. Han havde en talelidelse og var tunghør, men et godt menneske. Han var også fæstet for et helt år, men rejste til november. Han sagde til bonden, at han ikke kunne tygge stegeflæsket. Jeg ville også rejse, men måtte ikke for min far.

På gården var der mange løsarbejdere 2 til 3 dage ad gangen, hovedsaglig missionsfolk fra egnen, men med en anden opfattelse af religionen end bonden. For Stegeflæskebonden var religionen benefice.

Den kommende vinter var meget streng. Vi boede på et værelse, hvor der ingen varme var. Om morgenen, når det havde været snevejr, måtte vi ryste dynerne for sne, og så måtte pigerne feje sneen ud, når de redte senge. Tøj, der passede til årstiden havde jeg ikke. Jeg voksede meget, og ovenpå al dette en dårlig kost – det var som et helvede på denne jord.

Om foråret var jeg en dag i kirkebyen, og der kom en lastbil med røde faner. Den gjorde holdt ved gadekæret. En taler, »Kristian Krater«, som var redaktør af det socialdemokratiske eftermiddagsblad »Kl. 5«, fortalte at dersom socialdemokratiet fik regeringsmagt, ville de elendige forhold, hvorunder arbejderne levede på gårdene, blive afskaffet. Jeg råbte hør!

Den 15. april om morgenen stod jeg i møddingen sammen med en daglejer, som boede i kirkebyen, han hed Hans Nielsen. Det var en gammel lun sjællænder, som altid kom med nogle sarkastiske bemærkninger. Bonden kom ud med tårer i øjnene og fortalte Hans, at de røde havde sejret. Bonden havde om natten fulgt valgresultatet i telefonen. Hans Nielsen trøstede bonden.

Da bonden var gået ind, sagde Hans Nielsen: – »Så er det ikke let at vide hvordan det så går«. Da udbrød jeg ganske spontant: – »Så får vi måske ikke mere stegeflæsk«! Da udbrød Hans lakonisk: »Så får vi vel noget andet«.

1. maj rejste jeg og senere forlod jeg egnen.

Efter 4 til 5 år kom jeg en dag cyklende forbi »Stegeflæskegården«. En af karlene kørte radrenser, og jeg stoppede ham og spurgte om de stadig fik stegeflæsk! Karlen svarede, at det fik de næsten hver dag. – »Bor I stadig i de samme kamre, hvor det sneer ind, når det er snevejr? – »Der har jo været karlekammer i mange år, det bliver nok aldrig anderledes«, svarede karlen. – »Er der intet nyt sket på gården? – »Jo«, svarede karlen: »Manden, altså bonden, har lige købt en ny bil!«

Der var nogle der talte om gradvis indvoksen i socialisme.

Jeg rejste til Vester Såby, til en lille gård, hvor jeg var enekarl. Nabobonden kom af og til på besøg. Han sad altid og pralede af, at han havde byens raskeste karl. Karlen kunne simpelt hen ikke stå stille. Så skete det, at begge bønder skulle til marked i Holbæk. Jeg var i marken med 2 heste. På gårdens marker var der ingen bevoksning, og der er grænser for hvor længe man kan holde sig. Der var en offentlig sti langs markskellet til naboen, og på nabovens mark var en udtørret mergelgrav med buske og træer. Jeg holdt stadig øje med hestene, medens jeg forrettede mit ærinde. Så hørte jeg et vræl, jeg havde fyldt mine ekskrementer ned i nabokarlens træsko. Han kunne jo ikke stå stille, derfor havde han lagt sig ned i mergelgraven!

Jeg spekulerede længe på, hvorfor han var den bedste, og jeg den dårligste karl i byen, men efter at jeg nu har arbejdet 131 forskellige steder, og truffet tusinder af arbejdere er jeg klar over at fedtprocenten er det primære.

Bonden ville lave et nummer med mig, men uden resultat! Bonden havde købt et vækkeur i Holbæk, og det stillede han ind på mit værelse, og det skulle vække kl. 4.30 om morgenen. Så skulle jeg stå op og fodre og strigle heste. Kl. 5 kom bonden og konen og malkede. Dersom jeg stod op til den fastsatte tid, skulle jeg som belønning få lov at beholde uret til november. Jeg fandt ud af, at det var en timeløn på 4½ øre! Jeg var vant til at arbejde billigt, men dette var topmålet, så jeg blev i sengen til bonden kaldte. Derefter blev jeg jaget væk fordi jeg ikke gad stå op om morgenen.

Dengang var der ingen radio, så folk kunne stille deres ure. I køkkenet var et vækkeur som jeg skulle rette mig efter. Det tabte 20 minutter hver dag, så arbejdsdagen blev længere og længere. Jeg havde et lommeur, som jeg havde fået i konfirmationsgave, og det gik nogenlunde, derfor kunne jeg afsløre bondens luskeri.

Derefter kom jeg til Lyndby på en »firemastet« stråttækt gård. Foruden bonden og konen, var bondens bror, samt en voksen søn og datter og en malkekone på gården.

Om aftenen samledes byens ungdom ved købmanden, som også havde posthus og når postrutebilen (Roskilde-Skibby) kom, var der i reglen mange mennesker. Da de opdagede mig som ny karl i byen, og fik at vide hvorfra jeg kom, trak de mig i mine ører. Navnlig var der en tømmerlærling der var særlig nyttig. Hvorfor? spurgte jeg, svaret lød, at de ville se om jeg havde fået nogle på ørerne. Det plejede de andre karle at få. Det var navnlig datteren der var på færde, hun var nået den alder, hvor hun var ved at gå i frø. Når hun så skulle afreagere var det i reglen drengene der måtte holde for. Drengen kunne jo ikke gøre for at der stadig ingen frier kom. Jeg spekulerede, hvordan kommer man gennem, uden for store skrammer, så derfor gav jeg dem det indtryk, at jeg ikke var rigtig velforvaret.

Der var ingen ajlebeholder, ajlen løb i møddingen. En dag stod jeg på et stillads og pumpede møddingvand i en aljetønde. Sønnen var ved at tjære svinehus og havde bundet et reb om livet for ikke at falde ned. Men han gled i tjæren og kunne ikke selv komme op fordi han havde tjære på hænderne. Medens sønnen hængte i rebet gav jeg mig til at skrubgrine. Datteren kom løbende med en stige. Jeg hørte senere datteren sige til sin mor, at han (mig) skulle have nogle øretæver. Konen, som var den eneste i flokken der var menneskelig, sagde: »Det må du ikke, du kan da nok se hvad han er for en: husk på Jenslev«!

I byen Jenslev var der en bonde, som havde givet drengen nogle klø. Drengen rendte, men kom senere tilbage med nogle tændstikker. Gården forsvandt. Bonden, konen og børnene måtte under lægebehandling. Resten af sin tid rendte bonden rundt og sagde: a-da-la-bu!

En gang lavede jeg et nummer med dem, og dersom de havde opdaget det, sad jeg ikke her. De havde sikkert slået mig ihjel, men der var ikke ret mange hjemme hos nogle af dem.

Hestene på gården var i god foderstand, den ældste af hestene kaldtes »den tyk«. De talte i reglen i kodesprog og det skulle man kende. En søn jeg aldrig har set havde købt en gård i Karlsrunder, altså i samme afstand fra Roskilde som Lyndby til modsatte side. Sønnen i Karlsrunder havde lånt »den tyk« til at trække selvbinder i høsten. En morgen kom bonden og

sagde, at jeg skulle cykle til Roskilde efter »den tyk«. Karlen fra Karlslunde skulle aflevere den hos staldkarlen på en købmandsgård ved Roskilde Slagteri.

Min skræk er, at trække på offentlig vej med heste, svin eller køer, men fremfor at gå hjemme hos de skøre mennesker ville jeg hellere til Roskilde. Min cykel var punkteret, og medens jeg lappede den stod bonden og skældte ud. Jeg kørte så ad hovedlandevejen mod Roskilde. Da jeg nåede Svogerslev bakke, kom en mand på cykel trækkende med en gammel krikke. Jeg tænkte, det er nok ham, men lod ham køre, jeg cyklede til staldkarlen på købmandsgården. Staldkarlen spurgte om jeg ikke havde set manden og hesten – de var kørt derfra for 20 minutter siden. Jeg benægtede at have set dem. Jeg cyklede så hjemad. Med beregning af farten kunne jeg møde dem ved Borrevejleskoven, men jeg så ingen.

Jeg listede forsigtigt ind i hestestalden, men der var ingen »den tyk«. I køkkenet sad de alle og spiste middag, jeg sad gerne alene i stuen. Da jeg kom, sagde datteren: »Du skal nok komme når der er mad, – ud og vande »den tyk«! Vandingen foregik på gårdspladsen. Jeg meddelte, at jeg ingen »den tyk« havde set. Så blev der røre. I stuen hvor jeg spiste, hang telefonen på væggen. Det skal indskydes at maden som jeg fik altid var god, den dag fik vi hønsekødssuppe, og da suppe er en af mine livretter, og jeg var meget sulten efter den lange tur, spiste jeg som en tærsker.

Bonden fór til telefonen og ringede til Roskilde, for at høre om jeg havde været der. Derefter til Karlslunde. Bonden meddelte sønnen, at dersom »den tyk« ikke kom om ½ times tid, ville han ringe til sognefogeden. Derefter begyndte datteren at græde. – »Vi ser aldrig »den tyk« mere«, hulkede hun, »karlen har nok mødt en slagter og så solgt »den tyk« og så rejst til fremmedlegionen – det er der så mange der gør i denne tid.«

Jeg havde kun eet i tankerne, at blive færdig med at spise. Da jeg var i krig med den tredie tallerken, røg porten op med et brag. Karlen og »den tyk« kom til syne (så var der kun een bandit). Sønnen stak hovedet ind og råbte, jeg skulle strø møg – jeg havde haft middagshvil nok. Miséren skete fordi, karlen ikke drejede ad hovedlandevejen mod Skibby nede i Borrevejleskoven. Da han var kommet til Torkilstrup spurgte han om vej, og medens dette skete kom jeg bagom ham og »den tyk«.

Til november rejste jeg til en Forsøgsgård i byen Øm ved Roskilde. I november var vi to karle, i december-januar-februar var jeg ene. Alt var forsøg. Føden var elendig. Forsøgskonen pralede af, at kunne føde karlene for 63 øre om dagen. Forsøgsbonden kæftede altid op.

Bønder ligner ikke andre i samfundet. Når man laver en lille fejl skælder bonden ud den hele dag, men dersom man laver noget der betyder noget, skælder bonden ikke ud, han kan simpelthen ikke. Forklaringen er den, at normalt hader bønderne ingen i sognet, som har en vis social position, hvorimod der ikke er mange bønder, der ikke hader arbejdere som pesten. Når bønderne sad ved middagsbordet, var det altid de fattige i sognet der måtte holde for. Der var jo i reglen en eller anden forhutlet daglejer eller bondekarl, som havde samme mening som bonden. Dersom der i sognet var en eller anden tosset bonde, der tævede karlen, gav dem dårlig føde og en lille løn, blev han altid af bønderne forsvaret med at det var en dygtig landmand!

Jeg gjorde forsøgsbonden mundlam fire gange. I december 1924, lige før jul, kørte jeg med en fast vogn (altså vogn uden fjedre, som dengang måtte køre uden lygte både dag og nat) pålæsset med 16 tønder 6-radet byg til bryggeriet i Roskilde.

I Ringstedgade var der toppede brosten, så jeg kørte i skridtgang. Da jeg kørte midt i gaden sprang bringekoblet op på venstre hest. Det så faretruende ud, men til al held ramte jeg en lygtepæl med vognstangen, med det resultat, at Ringstedgade var mørkelagt. Folk kom farende, madammerne som var midt i tilberedning af aftensmad, skældte ud. Jeg troede, jeg skulle opleve dommedag. Til mit held kom en politibetjent på cykel. Han mønstrede folk til at trække vognen fri, og da jeg havde afleveret navn og adresse fik jeg lov at køre. Da jeg kørte tilbage havde el-værket atter fået Ringstedgade oplyst, men regningen fra el-værket blev jo sendt til Forsøgsgården. Da jeg kom hjem var bonden væk.

Jeg gik i aftenskole i byen Gøderup – det var jeg glad for. På en gård i nabobyen Højby, var der mund- og klovsyge. Bonden forbød mig at gå i aftenskole, men jeg gik der alligevel. Så sladrede bonden til sognefogeden, som kom og sagde, at dersom jeg ikke holdt op, ville jeg få en mulkt.

Nogen tid efter, en morgen medens jeg striglede heste, kom forsøgsbon-

den og fortalte, at nu havde køerne mund- og klovsyge. Jeg gav mig skadefro til at grine. Bonden talte ikke til mig i to dage, så harm var han. Gården blev afspærret fra omverdenen, der var nogle slagterigrise, men de måtte ikke forlade gården før dyrlægen havde sat hammer og segl på grisene.

Dyrlægen (Barfod-Ousted) kom sent, så jeg måtte skynde mig afsted. Da jeg kom til slagteriets port var den lukket. Jeg ringede hjem og fik ordre til en slagtermester i Ringstedgade. Da jeg nåede til slagteren kunne vi kun tælle 6 grise, men på papirerne stod der at der skulle være 7. Jeg kørte til byens offentlige slagterhus. Den ene gris var sprunget af undervejs, og fundet ved byen Glim – den ville ikke slagtes. Jeg var klar over fadæsen og regnede med at når jeg kom hjem ville bonden rive hovedet af mig, men jeg så hverken forsøgsbonden, forsøgskonen eller forsøgsunger og en af tjenestepigerne satte nogle skorper ind til mig.

Bonden troede, at han havde fundet de vise sten. Han stod op af sin seng og bankede på en aflåst dør til mit kammer, og gik derefter i seng igen. Det var kl. 5 om morgenen vinterdage. Malkekonen kaldte på tjenestepigen kl. 5, som derefter skulle lave kaffe. En anden tjenestepige boede hos sine forældre. Da jeg opdagede, at bonden gik i seng igen, blev jeg liggende til han havde fået tøj på og var kommet ud gennem gårdspladsen og ind i mit kammer. Bonden var rasende. Det kunne se godt ud, at han skulle ligge og snue medens jeg puklede! Forsøgskonens dovenskab forbød hende at stå op før middag. Ungerne måtte pigerne tage vare på.

Da jeg skulle rejse til maj, søgte jeg arbejde hos en bonde i Glim. Jeg fik at vide at om nogle dage ville jeg få besked. Et par dage efter fortalte en af tjenestepigerne, at bonden havde spurgt om mig. Forsøgsbonden svarede, at jeg var doven og ikke gad stå op om morgenen. Forsøgsbonden har senere til mine slægtninge udtalt, at jeg var den værste karl han hidtil havde haft. Ham, altså mig, kunne han ikke hamle op med, han gik sine egne veje. Han, altså bonden, erkendte sit nederlag. Jeg havde jo hverken fedtprocent eller autoritetstro.

Fra Forsøgsgården kom jeg til Gadstrup, på en gård der hed Dyssegård. Det var under helt andre forhold end jeg var vant til. Bonden hed Ole, han var ungkarl som det hedder, skønt han var noget til års. Jeg var der et halvt

år, aldrig har der været et ondt ord mellem Ole og mig. Han havde købt gården – den var på 74 tønder land – som faldefærdig, hvad bygninger angik. Men Ole byggede den op til en luksusgård.

Da det var sket, sad Ole en dag i en af sine flotte stuer og var død. Ole slog aldrig store slag, gik som regel arbejdsklædt og havde penge som græs. En gang medens vi spiste middag, – vi sad ved gamle bondemøbler – vi var 2 karle, 2 daglejere, husbestyrerinden og en pige, med Ole ved bordenden på en slagbænk, fik vi besøg. Der var lige lavet et fuldautomatisk vandingsanlæg. Fabrikanten til dette arrangement var fra Roskilde. Han kom kørende i bil, var i jaket med sribede bukser. Da han kom ind i stuen hvor vi spiste sagde Ole: »Hvad vil du«? Fabrikanten oplyste, at han medbragte en regning på kr. 3214,00. Fabrikanten blev ikke budt en stol, mad, cigar eller øl. Ole drejede sig en halv omgang, tog sin pung op af bukselommen, og talte 32 stykker + 14 kroner op: »Værsgo'«, sagde Ole.

Efter datidens prisniveau var det en formue. Den sommer var noget af det bedste på min færden rundt på landets gårde.

Til november kom jeg på en lille gård, der lå klods op ad banelinien mellem Roskilde og Gadstrup. Jeg kørte en mælketur til Kamstrup mejeri, og der var 18 leverandører på ruten, hovedsagelig små ejendomme, hvor jeg regelmæssigt blev budt på kaffe. En gang var jeg inde på et lille parcelistbrug. Manden havde før haft en stor gård, men havde drukket sig ned ad bakke. Da vi drak kaffe, spurgte han konen om der var mere på flasken. Konen rakte den frem på bordet, der var 2 snaps cognac. Da vi havde drukket snapsen, og jeg var kørt, gik manden ud i laden og hængte sig!

En anden oplevelse vil jeg give videre: Postbesørgelsen kom fra Gadstrup. Postbuddet kaldtes »Kristian Post«, han havde noget landeri ved Tune, og kom i reglen for sent efter sin post. Postbuddet var en meget uheldig mand (han faldt tit i vandet), men da stationsmesteren på Gadstrup, som også var postmester, var lige så fortrukket som postbuddet, gik det sin skæve gang.

En gang da bonden og jeg var på vej fra laden til køkkenet for at spise middag, kom postbuddet farende. Han sagde, at han havde en opkrævning: – »Gå med ind«, sagde bonden, og medens de talte penge, lød en rullende lyd. – »Hvad var det«?, sagde postbuddet. – »Det var middagsto-

get«, sagde bonden. – »Var det toget«, stammede postbuddet. – »Hvorfor spørger du igen?«, sagde bonden. – »Jeg har sat min cykel i tvangskinnen, bare dem på lokomotivet ikke har meldt noget«.

Hele banelegemet flød med aviser, ugeblade og breve. Postbuddet samlede resten af cyklen, posttasken og det af posten der var mindst ødelagt op, og gik så til Gadstrup station, undervejs købte han et par kopper øl til stationsmesteren.

Om eftermiddagen medens jeg pløjede ved banelinien, kom der 4 guld-tressede herrer fra Roskilde kørende på en motortrolje, medbringende måleapparater. Cyklen havde jo stået ved en telegrafpæl. De spurgte mig om jeg vidste, hvilken telegrafpæl det var. Jeg gav mig til at grine, så gik de.

En dag jeg kom kørende fra mejeriet, skulle jeg igennem et såkaldt »sort led«, som vi skulle holde lukket. Da jeg skulle åbne det, stod postbuddets nye cykel og nye posttaske op af leddet. Cyklen var garneret med aviser og blade, bundet med høstbindegarn, og i den nye posttaske en pattegris som postbuddet havde købt for 2 kr.

På gården havde jeg et kammer i udhuset. Aldrig har jeg frosset så meget som der. Der var en dør og et jernvindue ud mod gårdspladsen, ½ stens-mure, dels mod vaskehus, hestestald og ladeport. Jeg lå sommetider med alt tøj på om natten for at holde varmen. Det var min sidste plads om vinteren på en bondegård. På herregårdene var der som regel varme på værelserne.

Den følgende sommer var jeg forskellige steder og arbejdede, men ingen af disse gav særlige oplevelser udover den daglige trædemølle.

Om vinteren kom jeg på en herregård ved Hvalsø der hedder »Buske«. Nu er »Buske«, som mange andre beskåret i sit areal, men dengang havde den et stort område. »Buske« skulle helst opleves, den var en klasse for sig selv. Folk kom og gik som på et vandrehjem. Jeg var der i tre perioder, i alt 8 måneder. Kælderen hvori vi sad og spiste, var mere beskidt end de fleste svinestalde på en bondegård. Maden var elendig, igennem spisestuen løb en rendesten. Sommetider var den stoppet af grød, kartofler og hvidkål. Engang den var stoppet, nægtede pigerne at gå derned og rydde af bordet. Bonden som var fantastisk hysterisk fór ned i kælderen, og derefter op i køkkenet og skældte pigerne ud. Pigerne skældte igen så køkkenet ryste-

de. Så kom fruene og jagede bonden ud. Bonden rendte rundt på gårdspladsen og skældte deres hund ud, hunden hed Juno.

Der kom en mand kørende i bil, han spurgte mig om jeg havde set proprietæren. Jeg svarede, at det var ham den gamle der løber og skælder hunden ud.

Forvalterne var flinke, det var i reglen folk jeg aldrig har været uvenner med. Kun een undtagelse, det var på herregården Eriksholm ved Holbæk. Han var mig for fræk, så ham måtte jeg skrubbe lidt bag ørerne. Bonden eller »Proppen«, som han kaldtes på »Buske«, var tilsyneladende ikke rigtig klog, men festlig i sin færden. Så snart bonden og jeg kom i nærheden af hverandre, skændtes vi. Somme tider løb jeg efter ham ind i stuen, medens jeg skældte ham ud. Det var forvalteren der holdt på mig, ellers var jeg blevet jaget væk.

Når en af karlene kom med et vognlæs, og bonden ikke syntes at der var nok på vognen, blev de i reglen jaget væk. I høsttiden var der en karl der hed Poul, han var fra Odsherred og talte det gamle sjællandske sprog.

Han kørte med »nr. 6-hestene«, der var for stædige til vognkørsel, men aldrig for markredskaber. Poul kom med et kornlæs på størrelse som en kornstak, og kunne knapt komme gennem ladeporten med læsset. Poul slog ikke hestene, men skældte dem ud så det kunne høres viden om. En dag holdt jeg inde i laden og var færdig med aflæsning. Bag mig holdt Poul med et stort kornlæs. Så kom en af pigerne og råbte: »Der er telefon«. Bonden, som stod oppe i laden og glantede, råbte: »Jeg har ikke tid, bed ham ringe til middag«. Pigen sagde, at det var en sagfører fra København og at han stadig var i telefonen. – »Jeg kommer«, råbte bonden igen. Da bonden gjorde tegn til at ville ned, sagde Poul: »Skal jeg tage en stige til proprietæren?« – »Nej, jeg springer ned i læsset«. Bonden sprang ned i det store kornlæs, der lød et brag som om Jerikos mure væltede. Bonden faldt helt ned på vognbunden. Da han kom op fra dybet, sagde han til Poul: »Gå med ind og få Deres penge«. Poul stod og gloede, så sagde han på sit sjællandske: »Hvorfor ded«?

Poul var gammel herregårdskar, og kunne af få kornneg lave et tilsyneladende stort læs!

Sommeren 1927 var jeg på Lolland og hakke sukkerroer, men det var ingen økonomisk fidus. Der var en entreprenør, som boede i Maribo, og han skulle have fem procent af fortjenesten for at anvise arbejde. Jeg var

forskellige steder, og jeg startede i Kistofte nær Saksøbing. Der havde jeg nær sultet ihjel. Engang jeg sad på et værtshus i Saksøbing og spiste biksemad, kom en af gårdens sønner ind, han skulle også have mad. – »Den nærrige kælling«, sagde han, det var hans moder han mente.

Men i høsttiden kom jeg til Godsted. Der havde jeg nær ædt mig fordærv. Vi næsten druknede i mad, vi sad i reglen i haven og spiste aftensmad. Vi fik bajer og snaps, aldrig under 12 slags pålæg. Der var alt hvad en sulten sjæl kunne begære. Efter høsten i Godsted, rejste jeg til Sjælland, hvor jeg blandt andet var nogle dage på »Buske«.

Derefter fulgte jeg et omrejsende såkaldt damptærskværk, hvor jeg tærskede 7 steder. Om efteråret rejste jeg atter til Lolland, men det fortrød jeg. Det var et løfte, som jeg havde givet roentreprenøren, som jeg hermed indfriede. Det var et træls arbejde at tage roer op. Roearbejdet domineredes af indvandrende polakker, som også havde indført den kortskaftede roehakke, som ikke kan bruges andre steder end på Lolland. Polakkerne er som født til roearbejde. De kunne gå med krumbøjjet ryg, fra ende til ende af roerækken, uanset hvor lange rækkerne var.

Polakkerne førte en kummerlig tilværelse, der var ingen læskure på markerne, alt foregik under åben himmel, uanset vejr og vind. Når mødrene ammede deres småbørn, medens regnen silede ned, skete det under en tom sæk midt mellem roerækkerne, Så snart børnene var så store at de kunne løfte en brødkniv, måtte de deltage i arbejdet. Man påstår, at nogle af dem var født i roemarken, men det har jeg i hvert fald aldrig set.

Ingen steder i Danmark arbejdede man så meget for så lille en betaling, som på Lolland. De mange herremænd, der huserer dernede, sætter sit tydelige spor.

Det første sted jeg var på roearbejde var på en herregård ved Holeby, »Kjærstrup«. Det var ikke mange roer jeg fik op, for det regnede uafledeligt, men til al held var der varme på værelset. Jeg boede sammen med en roekarl fra Viborgegnen, jeg husker ikke hans navn, men jeg husker, at han brugte ordet »dem« omtrent til alt. Når vi sad ved madbordet, sagde han: »Stik mig dem skideklodser«. Det var margarinebrødet han mente. Vi var

ca. 30 der sad i spisestuen ved 2 borde. Jeg spiste middag to gange, og da det blev tørvejr gled jeg.

Første dag fik vi øllebrød, der var sat ind på bordet i store fade, man kunne med opørserskeen løfte suppen op omtrent til loftet før den skiltes ad. Derefter fik vi pandekager som var stegt i oksetalg, de var som lavet af pap, dertil en kop hestesirup. Næste dag fik vi hvidkålssuppe. Ormene og larverne, der sad på bladene af hvidkålen var kogt samtidig, det gav en pikant smag, dertil fik vi flæsk fra en gammel so. Flæsket havde den egenskab, at det kunne fløjte når vi puttede det i munden!

Derefter var jeg forskellige steder og deltog i roearbejdet. Jeg var en lille tid i arbejde på Maribo Sukkerfabrik, men så blev jeg syg og rejste igen til Sjælland. Sygdommen skyldtes at jeg havde et par gummistøvler, der var for små, og jeg frøs forfærdeligt når det var frostvejr.

Derefter kom jeg atter til »Buske«, men var der kun en kort tid, så rejste vi allesammen. Dét der slog hovedet på sømmet, så vi alle gled samlet, var dårlig mad. De to første kokkepiger gav os ikke fin mad, men hende som var her nu, var endnu dårligere. Kokkepigerne havde vel ikke meget at dele ud af, men dette var det værste i den tid jeg var på »Buske«.

Juleaften, som er så skøn, så skøn, kom vi alle ni mand ned i den omtalte beskidte kælder. Til hver mand var der to stykker med rugbrød, margarine og kalveost, 2 stykker med sildesalat, to stykker med gummiost samt te, og alle de margarineklodser vi ønskede. Altsammen serveret på emaljerede blik tallerkener og blikkrus. Når man så tænker på, at rovmordere og andre storforbrydere i fængslerne juleaften får risengrød og flæskesteg.

Der var ingen af de ni mand der spiste noget, nogle gik til deres hjem, andre på kroen. Der var én som jeg ikke ved navnet på, vi kaldte ham »Banditten«, (han var godheden selv), men når vi sad og spiste, kunne han med patos fortælle de mest eventyrlige historier. Når bønderne havde jaget ham væk, gik han selvfølgelig ind i stalden og trak en af køerne til slagteren, og solgte den for at få sit tilgodehavende i løn, og alle de halmstakke han havde afbrændt var in legio.

Selv boede han på høloftet på »Buske«. Han havde ingen seng som vi andre, men juleaften, da han ingen mad spiste på gården, gik han hen hos

apotekeren og tiggede mad. Han fik gåsesteg, så juledag grinede han af os andre. Hvorfor fik vi denne beskidte medfart juleaften? – Det skulle være som straf, fordi karlene havde opført sig mindre pænt. Forholdet var, at den eneste der lavede ballade var bonden.

Vi havde tærsket i to uger, og derefter læsset jernbanevogne på Hvalsø station med 135 sække korn på hver. Juleaftensdag var der ingen roer til køerne, ingen hakkelse til hestene, ingen brændsel til kakkellovnen. Tre mand fra Roskilde var jaget væk fordi de drillede bonden. Jeg blev sendt til Lerbjergskoven efter brænde. Lerbjergskoven hører under Ledreborg gods. Jeg havde æde med til hestene samt skorper til mig selv.

Jeg kom først hjem kl. 14.30 og fik da vandgrød, sylte, stuede kartofler, så jeg var ikke meget sulten juleaften. Staldkarlen plejede at lægge halm i hakkelsesmaskinen, men skulle af sted til Hvalsø blandt andet med mælk, som med toget blev sendt til København, og da der lige var jaget fem mand væk, skulle bonden lægge i hakkelsesmaskinen. Hakkelsesmaskinen stod på loftet over hestestalden og blev trukket af en såkaldt hesteomgang forspændt to heste. En karl, der hed Anker, skulle køre hesteomgangen. Ved siden af var en offentlig vej, der kom en mælkekusk kørende. Han tabte en mælkespand, med det resultat at Ankers heste blev bange og gav et spring frem, så remmen der trak hakkelsesmaskinen sprang af. Bonden fik den sat på og samtidig tjæret den med finsk tjære. – »Kør De kun«, råbte bonden. Anker kørte, med det resultat at trækbommen knækkede.

Hakkelsesmaskinen havde fire gear, men da remmen sprang af, havde bonden glemt at stille den i frigear. Bonden hylede og skreg at Anker var skyld i at hestene ingen æde skulle have. Bonden sagde til forvalteren, at Anker skulle jages væk efter julen, men han, altså bonden, ville ikke jage en lort på porten juleaften.

Ved Hvalsø Apotek lå en roekule, og da det havde været frostvejr nogen tid i forvejen var jorden frossen. En af karlene som hed Holger, havde forspændt en fjedervogn og læsede den med roer. Holger kørte aldrig hestene, han råbte når hestene skulle frem, men i stedet for at jævne kørselsvejen kørte han med fuldt læs mod en kvart meter høj frossen jordvold. Resultatet var, at de forreste vognhjul blev stående, og baghjulene kom over ved siden af. Undervognen var totalt ødelagt, men Holger var en af bondens proteger.

Han var hjemmehørende på et fattighus i nærheden, og havde som barn arbejdet en del på »Buske«. Havde det været en af de andre karle, der havde lavet den slags, var han omgående blevet jaget væk. Derfor skulle vi alle straffes med dårlig mad juleaften.

På gården var et tærskværk, som blev trukket af et lokomobil. Forvalteren fyrede i tærskværket, men da de omtalte daglejere fra Roskilde stadig slog remmene af tærskværket, skulle jeg fyre. Holger skulle lægge kornnegene i maskinen, men Holger puttede negene hele i, så remmene stadig sprang af. En gang forvalteren var ved at samle en rem, kom en af daglejerne fra Roskilde med en stor dolk og ville skære hovedremmen over. Men ham der tog sække fra maskinen fik forpurret det. Derefter tog de en dåse konsistensfedt og hældte ud på hovedremmen, så den ikke kunne stå fast. Forvalteren tog et stykke remvoks, der var så hårdt som sten, men når det bliver varmt, flyder det ud over remmen. Da så endelig konsistensfedtet kom, fik forvalteren det hele i hovedet.

I vinteren 1928 købte mine forældre en landejendom på Holbækegnen. Med det fra Forsøgsgården in mente, var jeg klar over, at bønderne ringede til hverandre angående folkene. Derfor søgte jeg arbejde på Fæstekontorerne.

Jeg har fået 7 pladser fra Holbæk: 4 hos Jensen, og 21 hos Helters Fæstekontor i Larsbjørnsstræde, København, men også dette var et lotterispil. Det første sted på Holbæk amt, var en lille gård i Snævre ved Knabstrup. Bonden lavede aldrig noget, han fordrev tiden hos landsbysmeden, konen puklede og skældte fra tidlig morgen til sen aften. Jeg havde nær sultet ihjel, jeg var mager da jeg kom, men tabte 11 pund på de 6 uger, jeg var der. Det er den bondegård jeg har været på hvor jeg har fået den dårligste mad.

Bonden sad i køkkenet og spiste frokost, æg, flæsk og flæskesteg, jeg sad i stuen og fik aldrig andet end kalveost, som var lavet af spædkalvekød. Om middagen sad bonden og spiste ved samme bord som mig, men når jeg tog mere end 2 frikadeller gloede han. Selv spiste han aldrig mere end 1 frikadelle, men han havde jo lige spist stor frokost. Jeg ville rejse, men mine forældre rådede mig fra det af hensyn til sladder fra naboerne, de var jo nye på samme egn.

Gården var faldefærdig, til sidst lå den i ruiner, og sådan lå den i mange år.

I påskedagene var jeg en tur hjemme hos mine forældre 9 km derfra. Hjemme havde de en avis, Holbæk Amts Venstreblad. I den læste jeg, at Højerup kirke på Stevns var faldet i havet, og en russer der boede i Bjergsted ved Jyderup havde med en økse hugget hovedet af sin kone, sine 2 børn og derefter hængt sig selv.

Da jeg var kommet tilbage til gården og gået i seng, lå jeg og spekulerede over hvad jeg havde læst. Så lød et mægtigt brag. Jeg troede huset væltede, jeg blev bange. Det var en såkaldt halvvæg, der faldt ud. Gården var bindingsværk med lerklinede vægge. Udenfor var byens gadekær, jeg kunne ligge inde i sengen og se månen spejlede sig i vandet i gadekæret. Muren blev ikke repareret medens jeg var der.

Første maj rejste jeg, jeg havde noget roearbejde om sommeren, og til høst kom jeg til en herregård, »Gislingegården«, på Vestsjælland. Gården ejedes af kreaturkommissionær Heinrich Hansen, det var en svigersøn af den så berygtede »Berliner-Nielsen«, som under Første Verdenskrig var Danmarks rigeste mand. »Berliner-Nielsen« var hovedeksportør af heste til Kejser Wilhelms krigsarmé. Heinrich Hansen havde gården som lystgård. Der var en inspektør som forestod driften og havde os på kost.

Vi var en snes karle, men ingen spiste kød, vi levede af vælling, grød, kartofler og fedtebrød. Forholdet var, at fodermesteren havde slagtet 4 grisesøer, som ikke kunne blive drægtige. Da flæsket var saltet forkert og begyndte at lugte, blev det sendt til røgning i Holbæk, og derefter i kødgryderne på gården til folkene. Vi fik også spædekælve, kød i lange baner, men ingen rørte det.

Jeg har arbejdet på mange herregårde. Der var sjældent arbejdsfolk med høj fedtprocent, men »Gislingegården« var noget for sig selv. Aldrig har jeg truffet så mange fedtehoveder på et sted, som der.

Der var 4 hestetrukne selvbindere, som var forspændt 3 heste hver. Karlene havde nummer, som på alle andre store gårde. Nummer 1, 3 og 5 skulle køre bindere, men nummer 7 havde ingen fedtprocent, hvorfor nummer 8, som hed Verner, kørte. Ham kunne inspektøren bruge.

Nummer 2 karlen hed Peter. Dersom han så skyggen af forvalteren eller inspektøren, slæbte han som en vild. Han ville være forkarl til vinter, når

den gamle rejste. Men da vi nåede oktober, og Peter havde været inde og ligge på inspektørens gulvtæppe og havde fået at vide at der var fæstet en anden, der også var fedtet, arbejdede Peter ganske normalt til han rejste 1. november.

Jeg har på herregårdene truffet nogle af de mest intelligente arbejdere, som jeg har arbejdet sammen med. Mange havde en fantastisk indsigt, men de fik aldrig brug for deres store evner. De havde jo ingen pårørende, der kunne skaffe dem et fedt embede. På Gislingegården, var der enkelte som i indsigt var hævet over de mange med høj fedtprocent. Men de var jo nødt til at følge trop. Når man tænker på tiden dengang og nu, er der dog trods alt sket væsentlige forandringer.

Engang var vi 14 mand, som stillede kornneg op på en 80 tønder land bygmark med omtalte Peter i spidsen. Da forvalteren hele dagen stod vagt, puklede Peter som en rasende. Vi arbejdede to gange fem timer om dagen, uden hvilepauser, ingen drikketid, end ikke vand, ingen tobaksrygning, selv om der var enkelte der brugte tobakssnus.

Det ville nok være svært, nu 50 år efter, at få folk til en sådan kraftanstrengelse. Det var det rene slaveri. 1. november rejste halvdelen af mandskabet. Resten turde ikke. Jeg kom til en herregård i Hornsherred »Overberg«, hvor der hovedsagelig var »Brakmarksstudenter« (Landvæsens-elever). Vi var 2 karle. Gården ejedes af en gammel kolonialgrosserer. Forvalteren var en højt kultiveret person. Inspektøren var søn på gården, men det var en kedelig herre. Han var tidligere artilleriofficer, og det havde han svært ved at glemme. Vi var kun 6 mand der spiste i et kælderrum, men maden var bedre end på Gislingegården.

Atter kunne man spise kød. Lønningen var dengang raslet ned til 20 kr. om måneden. Eleverne fik 15 kr. En mand, der boede 7 km. derfra og var gift fik 3 kr. om dagen uden kost. Verdenskrisen begyndte jo ellers ikke før 1929, men man må sige, at herremændene var forud for deres tid!

Vi 2 karle havde varme på værelset. Eleverne havde det ikke, men en samlingsstue, hvor vi også som regel var. Vinteren var frygtelig. Natten mellem 14.-15. januar 1929 brød uvejret løs. Vi fik den værste snevinter i 200 år. I samfulde 40 dage skovlede vi sne, det var et skrækkeligt arbejde.

Ved siden af »Overberg« lå en anden herregård: »Storgården«. Sammen med folkene fra Storgården og nogle af de omkringboende statshusmænd skulle vi rydde en 5 km. lang vejstrækning fra Overbergskoven til herregården »Svanholm«. En af husmændene, som havde en ejendom ved Storgården, inviterede os alle til kaffe. Da vi så alle ca. 30 mand gik i gåsegang til arbejdet, kom inspektøren ridende på en hest og spurgte, om hans folk ikke ville arbejde.

Snefogeden, som var en fornuftig mand, svarede, at han intet havde at klage på. Inspektøren havde fra sin spionpost i Overberg vandtårn kunnet se, at folkene var gået på kaffedrikkeri. Så var den gamle preusserånd, som rådede indenfor militæret, kommet over ham. Slaverne skulle bare arbejde og ikke gå på kaffedrikkeri!

Det var omsonst med alt det snekasteri. Så snart vi var færdige med oprensning kom en ny snestorm. Nogle steder kastede vi sneen op i 5 m. højde.

Til marts forsvandt jeg gennem alle snedriverne væk fra »Overberg«.

Jeg kom derefter via Fæstekontoret i København, til en herregård i Nordsjælland, »Mørdrupgård«, ved Slangerup. Det var et festligt sted at være. Bonden var landbrugskandidat. Der var Danmarks dengang fineste kreaturbesætning. Der var ingen fodermester. Bonden ville bestemme alt, skældte altid ud. Om det så var overforvalteren, blev han skældt ud dagen lang. Til sidst gled overforvalteren, men dengang var også jeg skredet. Der var 5 malkeøgtere, 1 kalverøgter og 1 svinerøgter, de gik klædt i hvidt tøj. De var under lægeopsyn, og måtte ikke spise samme sted som karlene i »Materialen«. De kunne risikere at blive smittet med alskens. Bonden og jeg kunne selvfølgelig ikke enes. Gården ligger ved Danmarks dybeste indsø, Buresøen. Da jeg kom der var den omtrent bundfrossen. Vi kørte med hestevogn på isen. Vognene var læsset med brænde, som blev skovet i den til gården hørende skov. Der hvor vi læssede træet af, var et lille hus med et hjerte i døren. Der gik jeg ind den første dag, jeg var der. Da jeg kom ud derfra, stod bonden med sit guldur i hånden og sagde, at jeg ikke skulle sidde der hele dagen, jeg sad bare og tog pladsen op for andre. Jeg svarede, at jeg ikke vidste at godsejeren var trængende. Han glemte mig aldrig for mit frække svar.

Om foråret satte han mig på straffearbejde. Jeg blev sat til – med 4 heste –

at køre en stor harve. Det var et træls arbejde. Der var 22 arbejdsheste og traktor som underforvalteren kørte med. Bonden var hjemmehørende i Maribo, hvor hans far ejede ca. halvdelen af byen. Fruen var fra Jægerspris Hovedgård, hvor hendes far var forpagter, men under de store spekulationer på den tyske Mark først i tyverne kom mange i klemme da det store krak kom, blandt andet forpagteren på Jægerspris. Folk, der kendte bonden på Mørdrupgård og Rosenlund, sagde at dette var skyld i, at han var så uligevægtig.

Sommetider kom der 10 mand om aftenen fra Fæstekontoret. Før næste dag forsvandt, var alle væk. Karlene havde numre lige som på andre store gårde. Jeg havde nummer 3. Vi skulle nøje følge vores numre. En dag da vi var 5 mand der pløjede på samme ager, og jeg havde laveste nummer, skulle de andre følge efter. Men de blev holdende ved skoven og snakkede sammen. Så kom bonden luskende frem fra skoven. Jeg blev holdende, de andre fik travlt med at jage på hestene. – »Hvorfor kører De ikke når jeg kommer»? sagde bonden. – »Nej«, svarede jeg, – »Jeg skal jo alligevel have en balle, så lige så godt få den nu«!
 – »Det er ikke Deres arbejde, der er noget at klage på,« sagde bonden, »men det er måden De har at være på«. Da kom jeg i tanke om den bedste karl i Vester Såby. For jeg har hverken fedtprocent eller er autoritetstro!

Til 1. juni rejste jeg, og arbejdede derefter for en roentreprenør: »Christensen i Hillerød«. Jeg var på arbejde mange forskellige steder. Sjældent mere end 3 til 4 dage hvert sted. Engang da jeg på en gård i Lynge havde hakket roer i en uge, fik jeg besked om at tage til Kollerød på en gård: »Brønshøjgården«. I Lynge havde vi fået ypperlig føde, der var en husholderske og hun var dygtig. Det var dejligt at sætte sig til bords. Da jeg kom til Kollerød, stod bonden i gården. Da jeg sagde hvorfor jeg kom, sagde bonden: »Henvend Dem til min forkarl«.

Forkarlen kørte radrenser, og jeg fik anvist nogle beskidte roerækker. Da jeg var kommet i krig med roerne, hørte jeg en cykelklokke på markvejen, og jeg så en skønhed med hvidt forklæde komme cyklende. Hun vinkede til mig, og jeg ville jo som 21-årig være et skarn, dersom jeg ikke vinkede igen. Hun vinkede atter som tegn på at jeg skulle komme hen til hende. Glad var jeg, men da jeg kom gav hun mig bare en kurv, så kørte hun atter. I kurven var en ¾ liter flaske med skummetmælk, en død spegesild, to stykker

rugbrød med usmeltet fedt og to stykker rugbrød med margarine og gummiost. Silden var som lavet af plast, jeg puttede det i kurven igen, og satte roehakkeren på cyklen. Da jeg var på vej til Hillerød, og nåede Herløv, kom bonden kørende i sin bil. Han standsede og spurgte om jeg ikke skulle hakke roer! Jeg svarede, at jeg skulle til Hillerød og have noget mad. Så blev bonden sur og kørte.

Senere blev jeg sendt til Hammersholt. Der havde ikke i flere år boet karle på gården, men en mand i nærheden af gården, havde udgjort fremmed arbejdskraft. Nu var manden lige død, og så skulle der være en fremmed til arbejde i roerne. Da jeg kom på gården var der allerede kommet en. Entreprenøren troede, han var rejst, men han var alligevel blevet. Da det ustandselig regnede fik jeg lov at være natten over. Det var missionsfolk. Gården er en af de 7 gårde jeg har arbejdet på, men ikke kan finde. Jeg kan huske hvornår og hvorlænge jeg har været på alle gårdene. Jeg husker, at denne lå ved en skov, og det var Sct. Hansaften.

Vi gik tidlig i seng og da vi vågnede om morgenen, gav vi os begge til at grine over hverandre, så vi troede at vi begge var blevet tossede.

Forklaringen var, at der ikke i to år havde boet nogen på karlekammeret, og dynerne var blevet møre. Om natten havde vi begge stukket vores hoveder gennem det rådne dynevår, så vi begge var fyldte med fjer over hele hovedet.

Da jeg kom til Hillerød måtte jeg ind til en barber for klipning og hårvask. Barberen måtte skille sin maskine to gange for at klippe mig! Da roesæsonen var forbi, kom jeg til en herregård på Halsnæs, »Grønnesøgård«, mellem Frederiksværk og Hundested. Derfra er intet særligt at berette, jeg var ene karl, resten elever og husmænd. Jeg var der en måned, medens de høstede.

Derefter kom jeg til en gård ved Pipe Mølle. Bonden var gammel løjtnant. Han hylede og skreg fra morgen til aften. Vi var 2 karle og vi opdragede ham, så han blev jordens flinkeste bonde, i hvert fald over for os. End ikke eleverne skældte han ud, men til november måtte vi ud af porten.

Det var sløjt med arbejde dette efterår, men jeg havnede på en herregård ved Holbæk, »Eriksholm«. Forvalterne havde jeg aldrig noget udestående med. Men ham på Eriksholm måtte jeg skrubbe lidt bag ørerne. Vi var 4

karle, og 2 af dem var mildest talt mere dumme end politiet tillader. Der var 14 faste husmænd, foruden personalet i staldene. De fleste af dem boede i gårdens huse, og derfor lavede de ikke meget spræl. Hvis de ikke lystrede, ville de blive jaget fra hus og hjem. Jeg måtte ene trække læsset. Husmændene godtede sig, for forvalteren havde lige så meget arbejde med mig, som med alle de andre tilsammen. Jeg husker nogle episoder:

Vi var 10 mand ude at pløje på en 100 tønder land græsmark. Vi begyndte udvendig og pløjede ind mod midten. Den eneste der havde dårlige heste var mig, de andre havde prægtige arbejdsheste. Jeg startede som alle de andre med at pløje rundt om den store mark, og da jeg sjældent slår heste, fik de lov at passè deres egen gangart. Omsider blev jeg »forkarl«. Når man tænker, at en forkarl på så stor en herregård, havde en vis form for social position, og husker på at det var i tyverne, blev ambitionerne opfyldt ved at bønderne, som kørte på vejen langs marken, tog deres hat af for mig eller slog med pisken, for de troede at forkarlen var mig. Den virkelige forkarl grinede som en flækket træsko, men forvalteren havde en anden opfattelse. Nede fra gården havde han set, at jeg var blevet »forkarl«. Han kom farende hen over marken, fægtende med egespiret og hænderne, men jeg lod som om jeg ikke så det. Jeg ville ikke op af plovfuren, og han var rasende og kom senere med en pisk. Den pløjede jeg ned! Han ville så have at vide, hvor jeg havde pløjet den ned. Jeg viste ham et sted, og der lå han på sine grædende knæ og rodede i jorden med sit egespir, men kunne ingen pisk finde. Dagen efter måtte jeg ikke deltage i pløjningen!

En gammel daglejer, der hed Hans Kristian, og som boede i et af gårdens huse, og ikke måtte jages væk, fordi han havde tjent hos den gamle forpagter som var far til den nuværende forpagter, som aldrig kom i marken. Han sad i reglen og legede med en selskabsdame: sin jagthund, sine cigarer og en whiskyflaske. Hans Kristian var en fin kollega. Forvalteren kunne ikke lide ham, han sladrede jo aldrig.

Vi blev sat til at køre ajle på en græsmark, og når tønden var tom skulle vi køre med den tomme ajletønde på steder der havde fået ajle. Da jeg opdagede, at forvalteren talte hvor mange spor der var på marken, og derefter regnede ud hvor mange læs vi havde udkørt, kørte jeg med tom vogn ude på græsmarken uden at det fik ajle. Så opdagede vi, at forvalteren

lå med en tommestok og målte hvor meget vi havde kørt ud. Så skete dette, at en af røgterne havde glemt at lukke for en vandhane i kostalden. Om morgenen var ajlebeholderen fyldt så kunne Hans Kristian og jeg fortsætte. Nogen tid efter var beholderen atter fyldt, så skulle Hans Kristian og jeg ikke køre ajle mere!

Forvalteren fortalte mig hver dag, at jeg kunne få mit tilgodehavende når jeg ville, men jeg var jo fæstet for hele vinteren. Vi fik god mad. Det var på den herregård, jeg har spist den bedste mad, men da jeg var ene om at spænde ben for forvalterens herskesyge, løb jeg sur. Engang da han satte mig til at bære avner i en vidjekurv, gled jeg.

Derefter kom jeg til Lille Rørbæk ved Frederikssund, men det var et skrækkeligt sted. Bonden var tidligere mesterbokser. På politistationen i Frederikssund var der en sæk fyldt med anmeldelser mod ham, fordi bonden brugte sin boksefærdighed mod karlene på gården. Når de havde tjent 100 kr. fik de i reglen klø og så gled de. Når de klagede på det hundede de fik, sparkede han dem med sine lange nazistøvler. Mange har arbejdet i månedsvis uden at få betaling. En som jeg kendte, da jeg arbejde hos B&W, havde været der i 5 måneder. En anden der nu er død, var røgter i 3 måneder. Jeg blev hurtigt klar over, hvor jeg var havnet. Da jeg havde været der i 4 dage fik jeg ham til at give mig 2 kr. i forskud. Og så gled jeg. Jeg har stadig 1,10 kr. til gode.

Derefter kom jeg til herregården »Egholm« ved Skibby. Vi tærskede hver dag, og da jeg ikke ville strigle mere end 2 heste om morgenen blev jeg jaget væk. Jeg var der i 9 dage.

Derefter kom jeg til »Parcelgården« ved Roskilde. Det var det skæggeste sted, jeg har været. Gården ejedes af Københavns magistrat, det var resterne af jorden fra det store gods »Bidstrup«, hvorpå Sct. Hans Hospital nu er bygget. Der var en forpagter der hed Helters, en broder til fæstemanden i Larsbjørnsstræde i København. Vi havde gode tomandskamre med kakkelovn, men elendig føde fik vi. Den første dag jeg var der og spise til middag, rejste ham som jeg boede sammen med sig op fra bordet og spurgte, om der var nogen der ville med ned og klage over maden. Jeg rejste mig fra bordet og gik med. Vi fik krebinetter af spæde-

kalvekød, der hverken var stegt helt eller halvt. Kokkepigen tudede, for Frede som han hed, lavede et vældigt postyr.

Men alle de numre karlene lavede var det som en hel Chaplinfilm. Det var særlig Frede og en der hed Hans. De kunne begge to holde masken, ak, den arme forvalter. Jeg skal berette om nogle af de numre de lavede.

Vi skulle en dag tærskes, der kom 4 mand fra Roskilde Arbejdsanvisning. Folk som plejede at gå på torvene i Roskilde og spille klink. De skulle bære halm fra tærskøværket. Da de fik at vide, at Frede med en roegreb skulle smide emder i halmpresseren (der var avneblæser på tærskøværket) sagde de til Frede, at de ikke ville have småhalm ned ad ryggen. Og dersom Frede smed emder i halmen, kunne han risikere, at de »tabte« noget ned ad nakken på ham, dersom de traf ham i Roskilde. Frede var en realistisk mand og lovede, at han nok skulle lade være. Da de havde tærsket et par timers tid røg remmen af halmpresseren, og da de efter en times arbejde endelig kom ind til halmpresseren, fandt de Frede stående ovre i et lille hul mellem kornnegene. Frede havde holdt sit løfte til rødderne.

I staldene var der en halv snes mennesker beskæftigede. Også på Parcelgården var der, som i mange herregårdsstalde, meget unødvendigt sladder mellem arbejderne. I kostalden blev de alle 10 kommanderet til at sidde på hver sin malkeskammel, medens fodermesteren og forvalteren holdt forhør og formaning over røgterne og malkekonerne. Frede og Hans var på staldloftet for at flytte noget hvedehalm, men var selvfølgelig meget interesseret i hvad der foregik i kostalden. Hans lagde sig på en halmknippe, der var bundet med to stykker bindegarn. Frede gav halmknippen et skub, så Hans kom sejlene ned gennem loftslemmen som en flyvende kuffert. Fodermesteren skældte Hans og Frede ud, medens røgterne skrubgrinede og forhøret helt gik i vasken.

Engang vi skulle i arbejde om eftermiddagen, kom forvalteren og fortalte, at kalverøgteren havde klaget over, at når han spiste middag (det var i reglen når vi andre var færdige) sad Frede og »lugtede«. – »Det er ikke mig, men Hans«, sagde Frede. – »Det er løgn«, råbte Hans: – »Du er den eneste der kan lugte,« sagde Frede. Hans, der brugte snus, spyttede en gang på gulvet, spurgte om Frede kunne se den spytklat, og dersom Frede

kom over den, skulle Hans om så jorden revnede og himlen slog buler og Guds enbårne Søn kom kravlende på hosesokker, sørge for, at Frede kom på hovedet i hestemøget. Så kunne forvalteren finde ud af hvem af dem, der lugtede. Medens de skændtes stod fråden ud af munden på dem begge.

Det skæggeste var, at forvalteren troede, at de var uvenner. Begge kunne illudere og vi andre grinede, for det varede en halv time, og så fik vi jo ikke lavet noget i den tid.

Jeg havde en hest som var gul, et dejligt dyr. En dag jeg rettede på seletøjet, lagde den sig ned. Jeg skældte ud og fik den op igen. Nogen tid efter skete det igen, så blev jeg klar over hvordan jeg kunne få den til at lægge sig. En dag var jeg over 1 km fra gården med 3 heste og en kultivator. At gå i den bløde jord efter redskaber er meget træls. Forpagteren kom derud. Han gik i lange hagekorsstøvler, ridebukser med skindbesætning og monokel. Han så helst vi underdanigst bukkede når han kom, (han var gammel artilleriofficer). Da han kom ville jeg lægge mig, men kom i tanker om, at det var bedre dersom den gule hest gjorde det. Da hesten lå ned, kom forpagteren og spurgte om den gule var syg. Jeg svarede, at det troede jeg nok. – »Kan De få den op igen«? spurgte forpagteren. Den gule kom atter på benene. Nogen tid efter, da forpagteren drejede sit hoved, lå den gule atter ned. Forpagteren kom atter derover, han kikkede den gule i øjnene, – »De skal ride hjem og få en anden hest«, sagde forpagteren: »men De må ikke sidde på den syge hest«. Da jeg satte den gule på stald, gav staldkarlen den noget at æde. Den forhutlede staldkarl fortalte forvalteren, at den gule ikke var syg, den åd som den plejede. Forvalteren var klar over hvad der var sket, men det var jo sket efter ordre fra forpagteren. Sådan blev der lavet numre hver eneste dag.

Hans var et lykkeligt menneske, for han ejede ikke engang en skjorte. Vi havde besluttet at gå en tur i Roskilde Domkirke, som vi aldrig havde set indvendig. Da jeg er en stor ynder af musik, ville jeg gerne høre kæmpeorglet spille, og vi gik til højmesse Påskedag.

Forvalteren havde smidt to skjorter ud på møddingen. Den bedste af dem vaskede Hans. Påskemorgen strøg han den tør med et strygejern, som han varmede i kakkellovnen. I kirken satte vi os i nærheden af talerstolen, hvor bænkene vendte modsat alteret.

Overfor os sad to meget fine damer, med sirlige salmebøger i hvidt med guldkanter. Vi fik først et præludium, derefter indgangsbøn. Så trak orga-

nisten kæmpeorglet op til fuld register, og »Krist stod op af døde« tonede ud i katedralen. Jeg lagde mærke til, at de gamle tanter overfor, gjorde korsets tegn, så opdagede jeg hvorfor: Hans som brugte snus, spyttede på gulvet som var af mursten. Hver gang Hans spyttede, korsede damerne sig. Jeg gjorde diskret Hans opmærksom på, at man ikke måtte spytte i kirken. – »Jeg spytter kun hver gang præsten siger amen«, sagde Hans: – »Så kan jeg tælle hvor mange gange«, sagde han.

1. maj rejste vi alle. Hans, som var fra Grenåegnen, har jeg aldrig siden set. Frede har jeg haft meget samvær med. Det var et par problembørn, men sjove var de.

Jeg kom på daglejerarbejde og lidt roearbejde, efter at jeg var rejst fra »Parcelgården«. Som jeg før har skrevet, var der mange genier på herregårdene. En jeg havde truffet på Mørdrupgård, hed Arnold. Han var 17 år ældre en mig og var et stort regnegeni. Når han f. eks. så en bil med et sekscifret tal, sagde han tværsommen med det samme. Han havde selv lært sig tysk, engelsk og fransk efter kaptajn Eibes bøger. Han kunne skrive og læse alle de tre sprog perfekt.

I 1930 cyklede Arnold og jeg gennem Europa. Målet var fra første plan passionsspillene i Oberammergau, som gik den sommer. Når Arnold, som ikke kunne tale sproget, hvor vi kom frem, skrev han. Sproget lærte han efterhånden som turen gik. Vi kom langt omkring, men da vi nåede til Frankrig, og stadig ingen arbejde fik, måtte vi uden at komme til Oberammergau, vende hjemad.

På den tid var der i Tyskland 5 millioner arbejdsløse, deraf 2 millioner gående på de tyske landeveje. Det gik bedst i sydtyskland, der var gerne lidt mad at hente på katolske hospitaler, klostre og søsterhuse, men i nord, hvor det er protestantisk område, var det skralt med føden. Da vi kom hjem, var den store arbejdsløshed som varede 4-5 år begyndt. Landbrugerne fik jo heller ikke meget for deres produkter. En slagtegris var nede under 50 kr, og mange steder på gårdene fik folkene ingen løn, kun kost og logi om vinteren.

Om vinteren havnede jeg på »Mørdrupgård« igen. Det var fordi der var varme på værelserne, og det var næsten umuligt at få noget at bestille. Arnold og jeg var jo sultet ned til skeletter, tøjet vi havde var helt udslidt.

Nu var det dengang et almindeligt udtryk når herregårdskarlene skulle flytte: »at når trøjen er knuppet er tøjet pakket«, så store udgifter var der ikke forbundet med en flytning. Men forholdene på Mørdrupgård havde ændret sig. Der var ingen overforvalter til at tage stødet af for os. Bonden derimod var som han plejede, ham og jeg kunne jo ikke gå i spænd, men jeg husker dog et derfra: Vi kørte roer fra roekule til kostalden med 3 vogne. Da bonden havde stået en times tid på toppen af roekulen uden at foretage sig noget, spurgte en af karlene, hvor meget jord der var til Mørdrupgård og Rosenlund. Bonden svarede at der var 400 tønder land ager, 100 tønder eng og 40 tønder land skov. – »Hvorfor kan godsejeren så ikke finde andre steder at stå, fremfor at stå og glo på os hele tiden«? Så blev han jaget væk.

En af hestene trådte mig over tærne og ødelagde min fod, så rejste jeg.

Nogen tid efter kom jeg til Vallensbæk på en gård, der hed »Gammelgård« hvor jeg var en måned. Derefter havde jeg en periode, hvor jeg levede af at handle med mere eller mindre ulovlige varer. Ind imellem gik vi gerne en tur på Valsen, navnlig sammen med før omtalte Frede. Der var intet arbejde at få. Når vi kom til en stor by, gik vi i reglen på Arbejdsanvisningen, men der var intet.

Det kunne dog ske, at vi nærmest blev shanghaget. Engang boede vi på loftet over hestestalden på gården »Cathrineberg« ved Sengeløse. De manglede folk, for der var lige rejst en del nogle dage forinden. Jeg blev behørigt jaget væk af den berygtede »Palads-Anders«, som ejede gården dengang. Vi var ude i roemarken, det var store roer, og de var våde. Jeg havde kludesko på fødderne og sprang mellem rækkerne mellem de bare pletter. Direktøren kom ridende og skældte ud og ville ikke finde sig i at jeg svarede igen. Direktøren som dengang var på falittens rand kunne ikke glemme sin storhedstid.

Under Første Verdenskrig var han nummer 2. Der var kun den før omtalte »Berliner-Nielsen«, der var højere på strå. Dengang ejede »Palads-Anders« herregården Cathrineberg, 800 tønder land, 2 slagterbutikker, Paladshotellet i København og 2 store værtshuse i Helsingør, »Marienlyst« og »Sonneriva«.

Man kan godt forstå, at han blev sur i masken når en slave som jeg skældte igen når han kom og skabte sig. »Palads-Anders« kendte ellers landarbejdernes kår, han var fra Slingerup, hvor hans far var røgter på Slingerupgården. Selv var han slagter af profession.

Men med arbejde på gårdene blev det efterhånden slut. Vi måtte jo alle – os – der gik på landevejene gå for lud og koldt vand. Tage et par dages arbejde, selv om vi i reglen ikke fik noget for det. Politiet var jo stadig på tærne, navnlig efter dem der var så formastelige ikke at arbejde gratis hos bønderne.

Men jeg klarede mig gennem krisen, men mange arbejdere dengang forsumpede på »Svendehjem«, »Arbejde Adler« eller Folkekøkkener. De havde helt mistet troen på arbejde og det værste var at de også havde mistet troen på sig selv og livet.

Der var mange gode mennesker der gav en håndsrekning, men de fleste af de såkaldte velgørehedsherberger, var jo ikke hvad de gav sig ud for. Flere af dem var der nærmest af ondskab mod fattigfolk.

Der var et som jeg dog vil fremhæve, det var god mod de fattige. Det lå på Vesterbro i København, i det nedlagte »Tvedes Bryggeri«, hvor »Vesterbro Samaritan« havde til huse om vinteren. Ingen spurgte hvem man var eller hvorfra man kom. Alle blev hjulpet, også de tusinder, som grundet landbrugets fremadgående industrialisering, hvor maskiner erstattede de fleste af den engang så store flok arbejdere.

Da jeg efterhånden var vokset til og ikke ønskede at ende mine dage som røgter eller daglejer på gårdene, stak jeg til søs som det hedder i fagsproget. Men det er et andet kapitel i min tilværelse. Og da jeg siden 1914 som lille dreng begyndte at arbejde på gårdene, mener jeg at have aftjent min barnepligt.

Dette spørgsmål tilbage: Hvorfor skulle disse mennesker leve under så elendige forhold, som jeg her har skrevet om? Det var jo mange tusinder, jeg måtte dele skæbne med. Når man så tænker på, at folk kan blive millionærer ved at se på andre arbejder.

Med disse linier har jeg forsøgt, at give en objektiv skildring af hverdagslivet som det forløb på danske gårde, i de gode gamle dage – set fra skyggesiden.

Der er jo mange der har skildret livet på gårdene – set fra solsiden.

Nu er denne skildring jo ikke alt hvad man oplever gennem så mange år, som denne beretning omfatter, men jeg har bestræbt mig på, at tegne et billede sådan som det står for mig.

På valsen

En gammel gårdsangervise lyder som følger:

*Jeg er en fattig hjemløs
som arbejde ej kan få
og mine sko er skæve
på hæl, sål og tå
min jakke den er luvslidt
og bulet er min hat
og jeg har ingen penge
til mit logi i nat.*

*Jeg på min fod må vandre
omkring fra hjem til hjem
dog ingen velkomst byder
hvor jeg end kommer frem
man mig med mistro møder
og lægger for mig had
når jeg til døren kommer
for at bede om lidt mad.*

*Når jeg i verden drager
som hvileløst et barn
og ikke just behager
er jeg dog intet skarn
og selv om i mig ligner
med den fortabte søn
så må i aldrig glemme
hans hjemfærd blev dog skøn.*

At gå på valsen vil vel ikke sige, at man går på en melodi af Strauss. Men da en vals i $\frac{3}{4}$ takt er en runddans, er det måske derfra man taler om at gå på valsen, når man uden særlig mål og sigte farer omkring i land og rige.

At gå på valsen foretages jo ikke af de mere eller mindre etablerede samfundsborger. Folk, der går på valsen er jo en broget flok. Nu til dags

findes der jo ikke ret mange, men i fordums tid var der mange. Der var lirekassemænd, skærslippere, uldgyder, betlere og mange andre som ikke havde noget fast tilholdssted, også kaldet hjemløse.

Før 1. Verdenskrig var der mange håndværkersvende, der gik på valsen, navnlig i Tyskland. Det var de såkaldte »Navere«. Når de havde lidt penge, gled de til et andet sted. I Europa, hvor der *trods alt* er en del kultur og derfor en del mennesker, der har lidt til overs for andre end dem selv, der kan man i de fleste lande redde sig lidt til føden.

Anderledes er det f. eks. i Amerikas forenede Stater og navnlig i Australien, hvor det egoistiske barbari er sat i højsædet, der lades i regelen alt håb ude.

Nogle af de såkaldte uldgyder, havde et privilegium. Dersom de var født i Hammerum herred ved Herning, kunne de få udstedt et vandrekort, som gav dem tilladelse til at gå omkring og faldbyde varer. Andre som ikke var født midt på den jyske hede, måtte jo gennem skærilden.

Der var jo en del politibetjente og nogle sognefogeder, som forlystede sig med at fange tiggere og folk der handlede med mere eller mindre lovlige varer. »Neksø« skrev engang, at politibetjente blev opdraget som her-skabshunde!

Når folk kom dårligt klædt skulle de bide, når der kom nogle festklædte skulle de logre med halen.

Der er noget om snakken.

Vinteren 1938 kom vi (en skibsbesætning på 54 mand) med lyntoget »Engländeren« fra København. Vi var påmønstret en »båd« – »Peter Larsen«, som lå i Bristolkanalen (Avonmouth). Da vi gik ombord i Esbjerg havn for at sejle til Harwich, blev jeg arresteret af det danske politi, som eneste passager ud af lyntogets 300.

»S/S Peter Larsen's« kaptajn Jensen, måtte udfri mig, for han havde vores pas og søfartsbøger. Motiveringen for anholdelsen var, at jeg havde »frynsebukser« på. Havde jeg haft »skrædderens tøj« på var jeg kommet ubemærket ombord.

Dette at gå fra dør til dør, enten for at handle eller betle, er sikkert ikke

noget der er medfødt. De fleste jeg kendte var nærmest tvunget dertil af omstændighederne. Man ved, at blandt sigøjnere er det jo skik, at børnene bliver sendt ud at tigge som ganske små. Når de kommer hjem og moderen syntes det har givet for lidt, fik ungerne klø. Sådant har det også været blandt danskerne, tænk på H. C. Andersens gribende digt »Pigen med svovlstikkerne«.

Min nu afdøde søsters svigerfar, som var fra Holbækegnen, kunne fortælle at han som barn, sammen med sine søskende blev sendt ud til bønderne med en spånkurv for at tigge (det var i midten af forrige århundrede). Når de kom hjem og moderen syntes der var for lidt i kurvene, fik de ris.

Man kalder det for de gode gamle dage!

Nu er den slags helt forsvundet (heldigvis). Under den store arbejdsløshed midt i trediverne, kunne folk der var ugifte og uorganiseret, opnå den formidable understøttelse af 9 kr. om ugen, og man skulle være heldig dersom man kunne leje et værelse for 4 kr. om ugen. Ergo, så var der ikke engang en krone om dagen til spisning, for ikke at tale om vask og tøj. Derfor fandt de fleste ud af at lave et eller andet mere eller mindre lovligt ifølge gældende politivedtægter.

Folk gik omkring med børstenbinderevarer, skrivepapir, blomster, barberblade, snørrebånd og mange andre ting. Når man overnattede på et Svendehjem eller lignende, kunne man se et mægtigt sortiment. Der var også nogle specielle hæfter, som var trykt med henblik på handel ved dørene. Der var 6–7 forskellige, hvoraf »Livets Kamp« og »Chancen«, var de mest udbredte. Der var den hage ved dette salg, at et blad kostede 25 øre og dersom sælgeren lod sig friste til at modtage 25 øre uden at aflevere bladet eller modtage en eller anden almisse, var det under strafansvar.

Adskillige hundrede arbejdsløse er kommet i spjældet for sådan en »frygtelig« ugerning.

Min tilværelse blandt hjemløse startede i Tyskland i 1930. Arnold og jeg var som tidligere nævnt på cykeltur gennem Europa. Vi kunne stadig intet arbejde få og vores penge var sluppet op. Min kammerat, som kunne sprogene, duede ikke til at tigge. Altid skulle han forklare sig som om han

havde gjort en stor forbrydelse og deraf anger. Men efterhånden som sulten trængte sig på, måtte vi på den.

Frankrig slap vi ud af, uden at have stjålet kartofler, som vel er den største forbrydelse i Frankrig. Jeg kender et par stykker, som af gendarmerne blev taget på fersk gerning, men reddede livet ved at melde sig til Fremmedlegionen.

De første par dage efter at vores penge var opbrugt, levede vi af frugt fra træer som stod ved landevejen. I Tyskland gik ca. 2 millioner mennesker på landevejene og huttede sig gennem livet. De kom sommetider i flokke på 20–30 stk. I flere byer var der herberge eller suppekøkkener hvor de slog sig ned, og så videre næste dag.

Nogle steder i katolske sygehuse og søstrehjem havde vi fået lidt mad hist og her. I den sydtyske by Darmstadt prøvede vi at gå i forretningerne. Jeg skulle gå til slagteren, min kammerat hos bageren. Jeg gik længe omkring. Endelig så jeg en stor butik, hvor slagtermesteren var til stede. Jeg kom som nr. 14, og tænkte der er god handel, så bliver der lidt til mig. Men kun én skulle købe, de andre ligesom jeg betle. Da det blev min tur forklarede jeg, at vi var 2 sultne danskere. Jeg fik 2 skiver sylte som var meget magre. Derefter hos en anden slagter, hvor jeg fik 2 skiver blodpølse. Næste sted fik jeg intet, men min kammerat havde fået 2 rundstykker og 4 skiver rugbrød. Vi havde på hele turen et spritapparat og en vandkedel, hvori vi kogte kaffe.

Vi slog lejr uden for Darmstadt, og vi opdagede blandt vores pakkeneliker en smule kaffe, som havde forputtet sig. Kaffen havde vi købt i Holland, hvor kaffe var billig. Så opdagede jeg, at mit lommefoer rummede 17 Pfennig. Et sted i Darmstadt kunne man købe et kvart kg blommemarmelade for 11 Pfennig, så jeg afsted på cykel efter marmelade. Så vi fik en god frokost, for vi havde også en lille klat margarine.

Vi trak så videre mod nord, forsøgte hjælp hos de forskellige konsulter, men de var i regelen negative. I Karlsruhe og Frankfurt fik vi af konsulen hver en Mark. Derefter fandt vi ud af at, løsningen var, at spørge andre der gik på valsen. En gang fik vi et mægtigt tip. I byen Bad Nauheim var et katolsk kurhotel, som navnlig var besøgt af engelske kapitalister. Der gik vi ind og tiggede mad, vi fik hver en stor skål oksekødssuppe med alt

tilhørende samt 3 stk. oksekød, 3 stk. smurt misbrodt med ost og leverpølse. Da vi havde spist den store portion suppe kunne vi ikke spise smørbrødet, men Arnold havde en gammel avis i lommen som vi puttede brødet i. Så var aftensmaden reddet, men det var lidt for skrap en kost for vores maver, så vi fik diarre. Men dejligt var det med et sådant festmåltid.

Men ellers bestod vores føde ikke just af luksusanretninger, navnlig jo længere vi kom mod nord.

I de fleste tyske byer var der et eller andet sted vi kunne sove uden at betale for natlogi, men det var tit miserabelt. I byen Treysa måtte vi sove på en træbriks i et kælderrum under byens rådhus. Midt om natten blev der smidt en spritter ned hos os, og hele natten lå han og råbte: »Ach du lieber Mann«. Engang boede vi på et stort herberge i byen Hannover-Münden. Det var den 14. september, dengang Hitler fik sit store gennembrud ved valget til Rigsdagen, det var søndag og alt åndede fred.

I herberget sov vi i en stor fællessal. Alle der ikke kunne betale for natlogi måtte arbejde, min kammerat skulle save brænde, jeg skulle, sammen med en tysker, rede sengene og vaske gulvet i sovesalen. Der var ca. 200 senge, jeg troede aldrig vi nogensinde ville blive færdige. Jeg sagde til tyskeren at det var for svært. —»Nein«, sagde han: »Nur eine Stunden arbeit« (altså en times arbejde).

Jeg bestilte ikke stort andet end grine, det store gulv vaskede han på en halv time. Sengene stod på række og geled, mellem dem var linoleum på en meters bredde. Der var en kost som havde samme bredde, på den svøbte han en våd gulvklud, og i skarp trav fór han op og ned af gangene mellem sengene.

De logerende skulle jo selv rede deres seng, men vi skulle efterse om alle var redt. Da der var gået en time gik vi ned på kontoret og fik udleveret vores papirer. Min kammerat savede stadig brænde.

Et par dage efter skete der noget, som jeg senere har spekuleret meget på. Vi kom til byen Einbeck, og skulle bo gratis på et herberge. Vi blev sendt ind til kriminalpolitiet (vi havde flere gange været hos politiet, men aldrig kriminalpolitiet). Betjenten spurgte om vi havde våben, det benægtede vi. Men i en af Arnolds lommer fandt han en lommekniv, som når den var slået ud var ca. 40 cm. Manden blev rasende og spurgte hvad han skulle med den store kniv.

Kniven havde vi købt i Holbæk. Vi brugte den til at skære brød med.

Dette svar var han ikke tilfreds med, men slæbte os ind til kriminaldommeren. Det var jo een af disse banditunger, som under besættelsen gjorde sig alt andet end populære. Det er nogle forbrydere, som i regelen har været auditører ved militæret, og derefter overgået til kriminalvæsenet. Det er folk af samme slags, som de berygtede »Herredsfogeder«, der huserede her i landet i forrige århundrede.

Det der siden har fået mig til at spekulere, er Hitlers store valgsejr den 14. september 1930. Dette skete den 16. september.

Banditterne vejrede morgenluft.

Længere mod nord i byen Hildesheim, var der et sted hvor der uddeltes mad under åben himmel, og vi stillede op i rækken. Det var kun vand og byggryn, men vi åd det ligesom alle de andre. Umiddelbart efter vi havde forladt Hildesheim, fik vi et lysskær lige i ansigtet. Det gentog sig flere gange, og vi troede det var militæret der lavede den slags leg med lyset. Det viste sig at være solen, der kastede sine stråler på spiret af rådhuset i den store by Hannover. Spiret på rådhuset var af guld og vi var ca. 35–40 km. fra Hannover, da vi så det første gang. Det var fantastisk.

Sommetider når vi stod og talte sammen kom folk og tiltalte os, og spurgte hvorfra vi kom. Enkelte gav os nogle håndpfennig. Da vi omsider nåede Warnemünde for at sejle til Danmark, havde vi ikke så mange penge, at vi kunne få vores cykler med til Gedser.

Medens Berliner-Ekspressen susede mod København, gik Arnold og jeg mod Nykøbing F. Da vi havde gået en lille tid kom et par drenge i konfirmationsalderen. Vi spurgte hvor langt der var til Nykøbing. – »Det ved I vel selv«, sagde en af drengene og vi benægtede. – »Hvordan er I ellers kommet herved?« – »Vi er kommet fra Tyskland«. Det ville de ikke tro. Arnold viste ham nogle tyske tændstikker, og så sagde drengen: »Gående, at I gider«.

Mellem Gedser og Nykøbing er ca. 25 km. Da vi ingen penge havde, måtte vi sove ovre i hestestalden på herregården Gl. Kirstineberg. Vi fik ingen morgenmad, men i byen Stubberup kom vi ind hos en bonde og spiste frokost.

Arnold havde nogle år i forvejen arbejdet på gården. Hos bonden lånte

Arnold 10 kr. og vi gik til Tingsted station, og havde nu penge til to billetter til Køge. Derefter ad landevejen mod København. Hos en røgter på herregården »Geddesdal«, boede vi om natten.

Dagen efter kom vi via Fæstekontoret i Larsbjørnsstræde til en gård i Måløv, derfra til herregården Mørdrupgård ved Lyngby, men kun for en kort periode, som jeg har omtalt.

Derefter fortsatte min omflakkende tilværelse, som varede i 3 år. Medens min skolegang og min tid som landarbejder var alt andet end lys, er det modsatte tilfældet med min tid som vagabond. Mange sjove episoder står for mig som noget af et eventyr. Der var mange som godt kunne se, at de arbejdsløses kår var alt andet end en dans på roser. Det var skralt med penge, men føden kunne man i regelen hente. Og aldrig er jeg som hjemløs blevet budt så elendig føde som den man fik på bonde- og herregårdene.

Flere gange blev vi stillet over for noget, man kun kendte fra læsning. Jeg husker en gang i min første tid som hjemløs. Jeg kom en aften til en privatklinik i Københavns periferi, og blev sendt i kælderens køkkenet. Der kom en sygeplejeelev og smurte mad til mig. Hun spurgte, om jeg kunne lide rejer, laks og roastbeef. Jeg svarede ja, men jeg anede ikke hvad det var. Men maden var ypperlig når man tænker på hvilken svineæde man blev budt som landarbejder, i hvert fald de fleste steder. Der var jo også på gårdene steder hvor man fik god dagligdags føde, men aldrig sådanne luksusanretninger, som man nogle gange blev præsenteret for som betler.

På mange sygehuse omkring i landet har jeg tigget mad, og aldrig fået dårlig føde. Det var ikke på alle sygehuse man kunne opnå et måltid, men de fleste steder kunne man redde middagsmad. På mangt et alderdomshjem har jeg også spist mad, nogle steder skulle man arbejde en halv time for et måltid. Dog var der et sted i Haderslev, hvor man forlangte 2 timers arbejde med at skovle og køre jord på en trillebør. Jeg var ikke klar over hvad det var for en institution, men gjorde inspektøren opmærksom på, at jeg gerne ville væk fra Haderslev, så jeg fik ingen mad.

Jeg har aldrig været elev på en højskole, men har enkelte gange tigget mad. Engang spiste jeg på Askov højskole. Der var spisning kl. 14.00, og ved et langt bord sad ca. 50 elever, vi fik grønkålssuppe. Maden var øst op, men ingen spiste noget. Jeg sad også og gloede, men pludselig gik en dør op for

enden af spisesalen. Ind trådte en mand, alle eleverne fór op, klappede hælene sammen og råbte »Sieg Heil«! Hvad det var for en mand som afstedkom sådan noget militaristisk tøjeri ved jeg ikke, men idiotisk var det, navnlig når højskoler praler af at være frisindede og humane.

Men når man behandler elever som rekrutter, har det ikke meget med frisind at gøre, og jeg blev siddende fordi jeg hader kadaverdisciplin. Ham, der kom gennem omtalte dør var vel en der følte sig hævet over almindelige dødelige sjæle.

På husholdningsskolerne fik man gerne god mad, men i regelen måtte der arbejdes nogen tid som betaling.

Når man sådan går omkring, ser man jo hvor forskellige folk i grunden er. Mennesket er nok verdens største studium. Der findes masser af gode mennesker som lever upåagtet i deres tilværelse.

Dem, der som Hans på gedebukken i eventyret om »Klods Hans« råber: »Her kommer jeg«, skal man helst reservere sig overfor.

Historien om den barmhjertige samaritan er ikke helt forkert. (Men er vel også en af de få sandheder, der er fremme i den bibelhistorie, som vi kender). Mange institutioner slog jo ud med armene og fortalte, at de var de arbejdsløses og hjemløses venner.

Når man tænker, at »Tante Berling« havde en redaktør som kaldte sig »de arbejdsløses ven«, var desværre en del, der var så naive, at de troede, at det var rigtigt. Når de arbejdsløse demonstrerede for bedre og menneskeligere forhold, kunne de samme dag – den 25. februar – få gratis mad i Missionshuset i Rosenborggade i København, men den 24. og 26. februar var der lukket!

Den gamle kælling ved jo nok hvad hun gør, hun har jo over 200 års erfaring.

En af dagbladet »Politikens« redaktører, Anker Kirkebye, startede de »Juleløses Jul«, hvor de juleløse blev hjulpet til et måltid mad juleaften, ikke fordi Kirkebye havde medlidenhed med de juleløse, men han ville have fred juleaften for tiggeri ved hans dør (en så hellig aften).

Selv en så stor hjerne som Kirkebye, måtte en gang indrømme at dette var den nøgne sandhed.

Da man vinteren 1928 startede »Hjemløsetoget« i Kjellerup mellem Viborg og Silkeborg, blev borgerskabet rædselsslagne. I hast blev der sendt

100 knippelbevæbnede betjente til Vejle. Hjemløsetoget blev opløst, uden at de hjemløse blev hjulpet.

Man taler tit om, at de såkaldte vagabonder havde et kedeligt syn på ejendomsretten. Men dette er en horibel løgn. Under den store arbejdsløshed først i trediverne, hvor folk fik en kummerlig understøttelse, var kriminaliteten kun en brøkdel af hvad den er i 1981, endskønt de arbejdsløse får 3 gange så stor understøttelse. Noget andet var, at adskillige tusinder kom i spjældet for ulovlig handel eller betleri, men dette er jo ikke kriminelt.

Men ellers er retsmaskineriet en løjerlig fisk, intet sted i verden er det så dyrt at stjæle en høne som i landbrugslandet Danmark. Så hellere stjæle en vogn til 100.000 kr., så kunne man måske nøjes med et påbud fra dommeren, om at det måtte man aldrig gøre mere.

Landevejens folk var i regelen fredsommelige mennesker, dog var der undtagelser, men det hørte til sjældenhederne. Dersom de lavede et eller andet som vakte mere eller mindre opsigt, var det i regelen barnligt i forhold til hvad man i dag læser om læderjakker, det var slet ikke folk af samme kategori. De få sprittere der gik på landevejene i Danmark, ernærede sig for det meste som skærslippere. Men de kom næsten aldrig på Svendehjem, Forplejningsstationer eller lignende. De sov i reglen i lader eller på hølofter.

Dog en undtagelse: jeg kom til Horsens 1932. I gaden Åboulevarden, lå et herberg: »Frelsens Hær«. Jeg betalte 75 øre og blev vist op på et loftsrum, hvor der var en 25–30 senge. Da jeg kom, blev jeg mødt med et mægtigt velkomstbrøl, næsten alle sengene var belagt, og alle havde hver en »Vandhund« at forlyste sig med. (Vandhund er en blanding af sprit og postevand).

Da jeg som ædru havde set lidt på det tabernakkel, gik jeg ned til frelsersoldaten igen og ville have mine penge igen. Han gloede vildt. Der er den forholdsordre, at Frelsens Hær aldrig giver tilbage af det de en gang har modtaget, og til sidst fik jeg medlidenhed med den arme stakkel. Han var jo bare forledt af andre der har mere hjerne og kynisme, men så fandt vi en løsning. jeg gav ham ekstra 75 øre for et eneværelse med en seng. Kun et

sted foruden har jeg været ude for noget lignende, det var på Svendehjemmet i Ringkøbing, men dengang var der i byen et sømandshjem hvor jeg så boede om natten.

Sømandshjemmene var renlige, i hvert fald dem jeg har boet på. Det kan man ikke just sige om Svendehjemmene og »Arbejde Adler«. De værste lusere der dengang var i Helsingør, Fåborg og Fredericia. Der måtte man for at blive fri for lus lægge alt sit tøj på en stol og sætte den langt fra sengen.

Andre steder duftede der af renlighed, navnlig i Slagelse, Stege, Kalundborg og Sønderborg. Jeg tror disse Forplejningshjem blev drevet af den stedlige kommunes forvaltning. I Korsør måtte man, før man fik lov at gå i seng på Svendehjemmet, stille til luseparade. Det gik til på følgende måde: »Svendemutter« stod med en elektrisk håndlampe i hånden, de logerende stillede op splitter nøgne, og skulle holde deres undertrøjer op foran Svendemutter. Dersom hun mente, at kunne finde utøj blev vi sendt ned i et kælderrum med senge der var monteret med voksdugslagener og voksdugsbetræk.

Svendemutter stod ganske frimodig, medens alle bumserne viste deres intime undertøj frem. Til sidst blev det byrådet i Korsør for meget, og der blev nedlagt forbud mod at Svendemutter stod midt mellem alle de nøgne mænd ganske upåagtet. Dersom der var nogle som viste sig lidt generte, skulle hun nok få det væk. Efter at byrådet havde nedlagt forbud, måtte Svendefar ned med lykten, selv om fru'en havde bestridt dette erhverv i mange år. En gang kom jeg sammen med en kammerat, der hed Peter Madsen, vi havde boet på et herberg i Nyborg, hvor der var 3 af den slags. Svendemutter påstod, at Peter Madsen havde lus: – »Så har du vel også«, råbte hun til mig.

Vi skulle ligge nøgne i voksdugssengene, det kontrollerede hun meget nøje. I kælderrummene var der cementgulv, og det var frostvejr. Den første time gik med at klappe med tænderne, men når man først får varmen, er en sådan seng varmere end nogen edderdunsseng. Der var ingen af os der havde lus, men der var ingen modsigelse som blev taget »ad notam«. Kun en gang har jeg været så heldig at få min undertrøje fyldt med lus, det skete på Helsingør Svendehjem, så jeg måtte til aflusning på Nørre Hospital i København.

Der var enkelte steder man blev sendt i bad, før man fik lov at gå i seng, men desværre alt for få steder.

Tyskerne er et meget renligt folkeslag. Jeg husker fra den store by Mannheim, at jeg blev jaget i bad og derefter iført sækkelærredstøj, før vi kom til køjs. Det var ved at tage huden af vores nøgne kroppe. Sommetider kunne det nok være nødvendigt med en afvaskning.

Pinsedag 1932 havnede jeg i laden på Hulby Møllegård ved Korsør. Gården ejedes af den senere justitsminister Helga Pedersens forældre.

Det var mørkt i laden, da jeg kom derind. Om morgenen opdagede jeg, at jeg havde sovet i noget frøhalm, jeg lignede en skorstensfejer. Jeg gik over markerne til Korsør Nor, og da jeg ingen sæbe havde brugte jeg græs. Da jeg omsider nåede Korsør banegård måtte jeg på toilettet for at vaske mig nogenlunde ren.

En anden gang jeg husker, var på en gård i Engbæk ved Frederikssund. Vi var 2 mand, der var kravlet op på høloftet for at sove. Da vi kravlede op hvor der var højest, tippede hele høbunken og hvad der var af spindelvæv og alskens møg. Det var mildest talt forfærdeligt. Det kneb sommetider med at finde et sted, hvor man kunne blive vasket nogenlunde ren. I København var det let, der var de offentlige badeanstalter, hvor man gav en 25 øre for et bad. Det er måske vanskeligt for nutidens mennesker at forstå, hvor besværligt det var med rengøring af sig selv.

I vore dage har over halvdelen af Danmarks befolkning bad i deres bolig. Mange fabrikker og byggepladser har fine badeforhold.

Umiddelbart efter sidste Verdenskrig var jeg ansat på Maribo Sukkerfabrik som lokomotivfører, og var vel blandt de 300 arbejdere, som var ansat, en af dem der blev mindst beskiddt.

På fabrikken var der i baderummet 3 kabiner med brusere. Jeg spurgte maskinmester Ottosen, om det ikke var lovlig lidt: – »Den dag der er overfyldt, så vær venlig at hente mig«, sagde maskinmesteren. Arbejderne var simpelthen så trætte, at de ikke orkede at tage et bad, men kørte hjem med al skidtet på, og hjemme havde de jo intet bad.

Her i livet er der mange kolde fiduser, men gang på gang farer folk på med godt humør. Under arbejdsløsheden i 1931 var vi 3 mand, der havde fået oplyst, at i Frederikshavn var der et kontor, hvorfra man mønstrede folk til hvalfangst i det sydlige Atlanterhav. Det var de store norske hvalfanger-

selskaber, der havde kontoret. Vi var 3 mand: Frede, som jeg på herregården Parcelgården ved Roskilde havde delt kammer med, og en støberiarbejder som hed Ernst. Frede havde truffet Ernst på herregården »Holckenhavn« ved Nyborg.

Vi sejlede med »M/S Tietgen« til Århus, og så videre mod Frederikshavn ad landevejen. Vi havde det ret fornøjet, det var i august måned, vi boede hovedsagligt i høstakke og lader. Der var mange pudsige oplevelser og som regelen kunne vi redde føden hver dag. Vi havde boet i en hestelade umiddelbart før Hobro, vi fik alle reddet os middagsmad og gik så mod Rold. Frede havde fået den idé at vi kunne få mad på Rold Kro, men vi fik intet. Midt inde i skoven lå (og det gør der stadig) et skovløberhus, hvor vi fik lov at sove i laden.

Vi fik ingen morgenkaffe, men havde fået at vide, at i byen Gravlev, boede en jordemoder, som kunne klare kaffen. Men tjenestepigen turde ikke give os morgenkaffe, for jordemoderen var lige kaldt ud til sin gerning.

Efterhånden var vi blevet godt sultne. Vi trak lod, Frede og jeg skulle gå sammen, medens Ernst skulle gå alene. På vej mod Støvring var en del gårde langs landevejen. Det første og andet sted, sagde konen, at maden ikke var færdig, det tredje sted det samme. Så sagde Frede, at vi godt kunne vente, men konen blev rasende og jog os ud, ledsaget af en stor St. Bernhardshund. Den næste gård var en nybygget gård. – »Dersom vi ikke får noget mad her laver jeg ballade«, sagde Frede, vi havde jo ikke fået føde et helt døgn.

Vi spurgte fruene, men hun skulle tale med sin mand. Hun kom tilbage med besked om, at dersom vi ville save brænde en halv time, skulle vi få mad. Frede og jeg gik i krig med at save noget tørt brænde, som var på gårdspladsen. Men straks efter kom en tjenestepige og sagde, at vi skulle komme og spise inden maden blev kold. I spisestuen sad 5 karle som var færdige med spisningen. På bordet var der et stort fad kartofler, et stort fad med gemyse, og det meste af en kvart gris. Karlene gloede vildt, da de så Frede og mig æde los af fadenes indhold. Derefter fik vi frugtgrød, og da vi kom ud i brændebunken, kunne vi næsten ikke røre os. Straks efter kom bonden og gav os en cigar og sagde at vi godt måtte gå.

Da vi kom ud på landevejen, lå Ernst i grøften og ventede. Da vi fortalte

om den store middag blev han sur, selv havde han fået lidt biksemad. Vi gik så mod stationsbyen Støvring, da vi ingen rørlige kontanter havde, blev vi enige om at forsøge lykken.

Vi gik hver til sit, og der oplevede jeg noget jeg aldrig før eller siden har set. Jeg gik ind i en forretning, og foruden indehaveren og fruene var der 3 kunder. Da jeg sagde hvad mit ærinde var, blev han helt desperat. Han hylede og skreg, at landmændene kom hos ham og klagede over at de ingen arbejdskraft kunne få. Fråden stod ham ud af munden. Jeg skældte igen og gik, så sagde jeg til Frede, at den forretning havde jeg ikke været i, for der var fyldt med kunder. Så gik Frede derind. Forretningsmanden blev endnu mere tosset end før, Frede skældte ham ud, men han var umulig. Midt i byen lå en stor restauration, der gik vi ind og tiggede kaffe, vi fik hver en kop og et stykke franskrød. Derefter sagde jeg til Ernst, at i omtalte forretning fik alle 25 øre, så han skulle gå der ind, vi havde jo ikke ret mange penge. Ernst gik derind. Han blev hurtigt fulgt til dørs med eder og forbandelser. Da forretningsmanden så Frede og mig, eksploderede han.

Aldrig før eller siden har jeg set et menneske blive så skør, blot fordi der kom en tigger. Vi gik så videre mod Ålborg, sov på et høloft. Ingen af os havde før været i Ålborg, dengang kunne man på Folkekøkkenet få en middag (2 retter) for 50 øre, og maden var god. Vi blev i Ålborg et par dage, videre over Hjallerup til Dronninglund hovedgård, hvor vi sov i hestestalden. Om morgenen kom forpagteren og bød på morgenkaffe. Derefter til Dronninglund stationsby, hvor vi spiste middag i køkkenet på det gamle sygehus. Derefter over Agersted-Præstbro-Dybvad til Sæby.

Vi var der i to dage, boede på Sømandshjemmet, og fortsatte til Frederikshavn, vi boede på kostaldloftet på herregården Knivholt. Dagen efter spiste vi middag på gården, men sikken en suppedas! Der var 40 mand. Pigen, der gik i spisestuen var så beskidt som nogen karklud, men grinede over hele fjæset. Vi gik derefter på førømtalte kontor, som var norsk, men fik intet arbejde. Norge havde jo også mange arbejdsløse. Vi gik så videre mod Skagen og boede i Jerup om natten.

Dagen efter kom vi til byen Ålbæk og så, at man hængte fladfisk på tørresnore. Ernst og jeg gik omkring og fandt et sted hvor vi fik stegt ising, der havde hængt til tørre på en snor. Fra Ålbæk til Skagen er der 20 km. Der var hulvej i meterdyb sand, ingen ordentlig vej dengang.

Vi boede i Skagen et par dage og havde det rart. Svendehjemmet lå midt i hovedgaden, vi spillede kort den første dag, det regnede hele tiden. Dagen efter var vi ude på Grenen. Vi boede også hos strandfogeden i Gl. Skagen, der fik vi morgenkaffe. Da vi kom ned til stranden, var der en stor luksusbil, der var kørt fast i sandet (en 12 cylindrer La Salle). Der var en privatchauffør, som rendte og mønstrede folk. Direktøren som var passager fór rundt med et målebånd af fjederstål, men udrettede ellers intet. Da vognen omsider kom på fast grund, gav direktøren strandfogeden 20 kr.

Strandfogeden sagde, at pengene kunne de passende give os 3 arbejdsløse, men der var en fisker som også ville have betaling, så vi fik de 10 kr., fiskeren de andre 10. Derefter klarede vi middagen på et af luksushotellerne.

Vi gik så over Råbjerg Mile, en storslået tur i al dens barskhed, og solen stod lodret. Da vi omsider nåede Råbjerg var vi meget tørstige og udasede. Vi fik øje på en stor blokhusvilla, som lå så ene og forladt i den barske natur. Udenfor sad fruene og soled sig. Vi fortalte om vores skrækelige tørst, tjenestepigen fik ordre til 3 Ålborg-pilsner. Sjældent har en pilsner smagt så godt. Fruen undskyldte sig, at hun ikke vidste hvor mandens cigarer var, men gav os en daler, så kunne vi selv købe en.

Vi fik mad hos en kliffoged ved Skiveren, derefter til Tversted, hvor vi skulle bo på kroen. Vi havde betalt, men gik tilbage og fik pengene igen. Sengen vrimlede med lus, som det var en myretue. Vi fandt et høløft. Dagen efter var det søndag og vi traskede mod Hjørring, kom om aftenen til forsamlingshuset i hovedgaden, hvor vi fik kaffe, og vi boede på Svendehjemmet. Dagen efter nåede vi et høløft i Løkken. Da vi havde klareret middagsmaden på et strandhotel, gik vi på stationen og posthuset.

Der var brev til Frede fra kæresten (senere kone). Han skulle komme til København. Så gik Ernst og jeg langs stranden til Blokhus, vi fandt både mad og logi. Dagen efter blev vi borte fra hinanden ved Svinkløv, så gik jeg til Fjerritslev og videre til Løgstør, og jeg spiste aftensmad på den gamle røverborg »Aggersborg«, og sejlede over Limfjorden. Broen over Aggersund var ikke bygget dengang.

I Løkken havde jeg fået et par brune sko nr. 44, men da de var for små, byttede jeg dem med et par kludesko hos en marskandiser i Løgstør.

Derefter gik jeg til Viborg, 60 km. Da jeg nåede Viborg var jeg så træt, at jeg ikke orkede at gå ud og tigge. Jeg tiggede lidt brød hos en bager, og for mine sidste 50 øre købte jeg en kop kaffe på banegårdens restaurant.

Derefter ad Århus landevejen. Da jeg nåede byen Rindsholm, forsøgte jeg på en gård at komme op på høløftet, men jeg kunne ikke finde lemmen i loftet i kostalden. Så begyndte kørerne at rejse sig, hestene at sparke og hunden at gø. Bonden tændte lys på gårdspladsen, så gled jeg.

Længere fremme af hovedlandevejen lå en gård, der var fuldt oplyst, skønt klokken var ca. 23. Da jeg kom, var gæsterne i færd med at bryde op, jeg blev budt indenfor. Fruen undskyldte at der ikke var mere chokolade og ikke ret meget brød, men om jeg ikke ville tage til takke med en kop kaffe (der var »kun« 7 slags kager på bordet). Jeg fik et stort hestedækket som jeg lå i på høløftet. Om morgenen kom bonden, som var en gammel mand, kravlende op af stigen til min soveplads og sagde, at jeg ikke måtte gå før jeg havde drukket kaffe (det havde ingen andre før gjort). Den slags menneskelighed er desværre en sjældenhed.

Da jeg så gik videre mod Silkeborg, kunne jeg næsten ikke, for der var ingen hæle på mine sutsko, men jeg nåede herregården »Avnsbjerg«, hvor jeg fik lidt mad. Derefter videre mod Kjellerup. Lidt uden for Kjellerup kom jeg op at køre til Silkeborg. Der boede jeg på Svendehjemmet, dagen efter fik jeg en dejlig middag på sygehuset, og jeg gik videre mod Horsens. Da jeg nåede Salten, kom jeg op at sidde på en motorcykel til Horsens.

Da jeg ingen penge havde, boede jeg på et høløft i landsbyen Thorsted. Dagen efter var det søndag, jeg fik tiggert nogle håndører i byen Hedensted, og kørte så med toget til Vejle. Da jeg gik og tiggede i husene på Skyttehusvejen, traf jeg på formanden for »Arbejde Adler« i Vejle. Han fik mig sendt i Staldgårdsgade hvor herberget lå. Der var rent, men tarveligt. Dagen efter blev vi 2 mand sendt i byen med optændingsbrænde på en stor trækvogn.

Det var en beskidt handling, for på trækvognens bagsmæk stod malet med store bogstaver: »Arbejde Adler«. Så kunne en eventuel politimand kigge os ud, navnlig i en by som Vejle, hvor alle kendte alle, og ingen bums kan klare sig gennem livet med hjælp udelukkende fra »Arbejde Adler«. Der-

for var det en provokation, men herberget havde jo min søfartsbog. Den fik jeg udleveret da vi kom tilbage med den tomme trækvogn, men jeg fik en god middag i Grand Hotels køkken.

Derefter mod Fredericia. Da jeg efter et par dages forløb kom til Odense, lykkedes det mig at få et par lædersko. Så kunne jeg atter gå langt på en dags tid.

Da jeg omsider nåede København var der gået over en måned. Jeg fandt hurtigt Frede på »Benkogeriet«, også kaldet Axelborg Folkekøkken. Ernst kom nogen tid efter. Senere var vi på ture blandt andet i Nordsjælland.

Da vi nåede november lejede Ernst og jeg os ind på et værelse på Vesterbro. Til nytår blev vi jaget ud fordi vi skyldte husleje, derefter i Larsbjørnsstræde, hvor vi gav 1 krone for hver nat.

Den 22. januar 1932 traf jeg Ernst på Rådhuspladsen, han var langt nede med humøret, også økonomisk. Men han havde en mægtig fidus, han havde fået et brevkort fra sin farbror, som boede i Costa Rica i Mellemamerika. Så blev vi enige om at tage til Antwerpen og derfra forsøge at komme med en båd til Mellemamerika. Vi nåede Roskilde første dag. Næste dag, søndag, da vi var på vej mod Ringsted, kom vi op at køre med en ung dame, som skulle til Slagelse. Vi fortalte om vores rejsemål. Damen havde en broder, der var leder af en amerikansk forretning i Krefeld, Ruhr distriktet.

Vi fik et personligt budskab med til broderen. Vi nåede Korsør, næste dag var det Svendborg – Fåborg og vi sejlede til Mommark på Als, så til Sønderborg hvor vi var et par dage. Vi var oppe på de gamle skanser på Dybbøl, så kom vi til Åbenrå, hvor vi boede på Svendehjemmet. Jeg gik i byen for at skaffe morgenbrød. Nu er der dette, at tigge brød hos en bager i Sønderjylland er noget andet end det øvrige land, for deres betegnelser for produkterne er anderledes end mod nord. Jeg fik et par rundstykker første sted, så gik jeg i et mælkeudsalg og købte lidt smør samt 2 rundstykker som var meget tørre. Dem jeg havde tigget var nybagte. Jeg delte dem lige op, men Ernst fik først fat i det tørre rundstykke. Pludselig fik han en raptus og sagde, at de tørre havde jeg givet ham og selv spist de nybagte. Vi kom op at skændes og fik at vide af »Fidibussen«, at dersom vi ikke holdt op blev vi smidt ud af svendehjemmet.

»Fidibus« er en betegnelse for svendefatters medhjælp. Så blev jeg sur, gik på sygehuset og tiggede middagsmad, derefter mod Haderslev, uden at komme til Costa Rica. Jeg kom over Kolding-Vejen-Askov som jeg før skrev om, til Esbjerg.

I Kolding gik jeg og tiggede i nogle villaer på sydsiden af Kolding, på et navneskilt stod Sørensen, Inspektionsbetjent.

Da fru'en lukkede op, spurgte jeg om lidt mad, jeg blev budt ind, fik 6 halve stykker smørrebrød samt en hvidtøl. Fru'en kom med te, da den sidste tår var på vej ned, gik døren op, og der kom en mand og spurgte om jeg var klar over, at jeg var rendt i løvens gab. Jeg benægtede, så måtte jeg vise legitimation, derefter trak han sig ind på sit kontor for at finde ud af, hvor stor en forbryder jeg var. Han kom tilbage og sagde, at der var plads på »Arbejde Adler« og der skulle jeg sove om natten og derefter forlade Kolding. Men »Arbejde Adler« i Kolding var bedre end i Vejle, jeg skulle flække optændingsbrænde og fylde en vidjekurv, det varede 20 minutter, så fik jeg middag på sygehuset.

I Esbjerg boede jeg et par dage på Svendehjemmet og »Arbejde Adler«, trediedagen var jeg på vej efter mad på Arbejderhøjskolen, men traf en bums, der var kendt. – »Vi går ikke på højskolen, der får de dårlig mad«, sagde han, og med højskolen i Askov in mente, gik vi på en klinik, på vejen mod Varde. Vi gik ind i køkkenet.

Kokkepigen, der var en kraftig dame, tog to tallerkener, fyldte kartofler og sovs op, derefter åbnede hun stegeovnen tog en skinke ud og skar en skive til hver på størrelse med tallerkenen. Da vi havde spist dette, tog hun tallerkerne og gentog det samme som før. – »Det er ikke godt at vide, hvornår I får noget igen«, sagde hun, medens hun grinede over hele ansigtet. Min kollega kunne ikke spise det hele, men jeg åd alt med hud og hår.

Da vi kom ud skiltes vi. Jeg måtte sætte mig på en bænk i en plantage, jeg havde ædt for meget. Derefter fik jeg kørelejlighed til Varde. Jeg kom over Skjern – Ringkøbing – Holstebro – Struer, derefter til Lemvig. Fra Lemvig til Odde sund går vejen langs Nissum Bredning. Vinden piskede ind fra nordvest, det var den 10. februar og det var frostvejr. Aldrig har jeg før eller siden frosset så meget. Da jeg kom til Odde sund syd, gik jeg ombord i færgen og købte kaffe. Da vi omsider sejlede til Odde sund nord, var jeg blevet noget varmere, og jeg gik mod Thisted. Da jeg nåede den første

station, Uglev, gik jeg ind i ventesalen, hvor der var varme. Så kom der et tog, der skulle mod syd, altså hvorfra jeg kom, så gled jeg med det til Struer. Dagen efter nåede jeg Vinderup. Jeg kom over Skive – Viborg – Randers til Grenå. Derefter mod Århus. Da jeg nåede Rønde og det var frostvejr, og jeg ikke ville sove i en lade, kom jeg på Fattiggården, som lå i landsbyen Rostved.

Af gammel vane lå jeg nøgen i sengen (for der kunne jo være utøj), der var halm i sengen. Om natten havde dynen forskubbet sig, så jeg havde stukket hovedet i halmen. Der havde muligvis boet en der ikke kunne ligge tør, så ammoniakken havde lukket for ilttilførelsen. Jeg fik mig samlet og løb nøgen ud på gårdspladsen, der var nyfalden sne, endelig fik jeg luft. Det er en væmmelig fornemmelse at vågne og ikke kunne få luft.

Så tog jeg mit tøj og gik påklædt til Rønde. Hos en bager, der stod i bageriet, tiggede jeg noget brød og derefter mod Århus. I Århus var jeg nogle dage, så sejlede jeg til København. Min kammerat Ernst kom noget senere uden at have været i Costa Rica. Når vi var i København fandt vi i reglen noget at faldbyde ved dørene. Det var sjældent i provinsen, fordi det var svært at få suppleret det eventuelle varesortiment. Vi handlede med alskens varer. Sommetider var det »kolde fiduser«.

Frede og jeg var en tur i Nordsjælland. Ernst og jeg var også en tur Nordsjælland rundt.

Mandag den 9. maj 1932 startede Ernst og jeg fra Roskilde og vestud. Vi ville til Esbjerg og søge hyre på et skib. Det var et pragtfuldt vejr. Da vi nåede Osted fik vi noget mad, så videre mod Ringsted. Ernst huggede tit efter nogle, som han mente nødig ville væk fra deres mødres kødgryder, men pludselig ramtes han selv af hjemve. Ernst' forældre boede i Slagelse. Ved den sidste skovpart før Ringsted, ved byen Ortved, havde vi sat os til hvile. Det var prægtigt, skoven var ved at grønnes, marken duftede, køerne var kommet på græs og der var en herlig udsigt over landskabet. Vi kunne se kirken, vindmøllen og vandtårnet i Ringsted, samt kirken i Kværkeby og Vigersted.

Men så kom der en stor lastbil, på bagsmækken var der med store bogstaver malet: Laurits Larsen, Vognmand, Slagelse. Da Ernst så ordet Slagelse, blev han underlig, tog sine sko af og sagde, at han ikke ville gå på valsen mere. Jeg spurgte hvorfor, han svarede at han havde et rådent ben

og nu ville han bo i Slagelse. Jeg sagde: »Hvorfor ikke lægge sig til at dø her, fremfor at sulte ihjel i Slagelse«.

Ernst som havde kronisk fodsved, tog sine sokker af, jeg satte mig langt væk, derefter holdt han reception for alle de utallige lortefluer der var i nærheden og som ville gæste hans sure tæer. Da han havde siddet og jaget efter fluerne nogen tid, tog han sine sokker på. Jeg troede, at det kun var spøg fra Ernst' side, men desværre. Seks dage efter nåede vi Korsør, det var Pinsedag, vi var gået ud for at rasle til billetten over til Nyborg, den kostede to kroner. Da jeg kom på Korsør banegård sad Ernst der, han sagde han tog med toget til Slagelse. Siden har jeg aldrig gået på valsen sammen med Ernst.

Jeg slog en smut over på Fyn, derefter en tur rundt på Sjælland, blandt andet med Frede som kollega. I juli måned var jeg noget uheldig, jeg boede i en lade på Gl. Køgevej. Der var et halvhundrede af samme slags i laden. (laden lå hvor det store Ellebjergkryds nu er).

Da laden var fyldt med hør var det et godt sted at bo om sommeren. Jeg fulgtes i regelen med en svensker. På den tid var der en politibetjent i Valby, som hed Duelund, han havde specialiseret sig i at fange fattige folk. Hans speciale var cyklister uden lygte og betlere! Da vi var kommet til ro i høet, kom han farende med en stor køter og skulle se legitimation. Svenskeren og jeg borede os ned i høet. Vi kunne høre køteren skrabe efter os, men vi var nede på bunden af laden. At vi kunne få luft er ufatteligt. Da der blev ro kravlede vi op igen.

Nogen tid efter sad Frede og jeg på Axelborg. Der kom en kollega og sagde at han havde hørt, at det var dårlige tider, men at tiderne var så dårlige, så to så professionelle betlere som Frede og mig var så elendige at se på, så var det mere end galt.

Dagen efter gik jeg ad Køgevejen fremfor at gå mod byen. Jeg drog over Køge – Stevns, rundt på Sjælland, Fyn, Sønderjylland, Nordjylland, Fyn og Sjælland igen. Det var min hidtil bedste tur, jeg havde mange gode oplevelser, god mad, men en halv snes gange i høet. Jeg gik hovedsagligt efter steder jeg aldrig før havde været. Da jeg hen på efteråret kom til København, var jeg blevet rettet noget op, hvad beklædning angår. Jeg blev i København nogen tid, forsøgte at sælge brevpapir. Der var et forlag i gaden Lykkesholms Allé på Frederiksberg, der havde alt til faget hørende.

Da efteråret var inde, cyklede Peter Madsen og jeg ned på Lolland for at søge arbejde, for roekampagnen var begyndt på Sukkerfabrikken, og jeg havde arbejdet en lille stund i 1927 i Maribo. Vi boede i Vordingborg, Nykøbing F. og derefter i Sakskøbing. Peter Madsen fik tilbud om midt-dagsmad i Sakskøbing. Da jeg ingen havde fået, cyklede jeg de 9 km til Maribo og forsøgte på sygehuset, men fik intet. Jeg stillede min cykel med lidt bagage ved banegården. Så gik jeg ned i Vestergade, men i en isenkram blev jeg klar over at der var lusk i affæren, jeg gik så mod Sukkerfabrikken, men da intet viste sig, gik jeg mod byen igen.

Pludselig kom en Fordvogn, ud sprang en mand og spurgte om jeg havde nogle papirer på mig. Ham der sad inde i vognen, råbte: »Bare denne vej med ham, så får vi se, hvad han har på sig«! Assistenten hed Hansen betjenten Larsen. De spurgte mig hvordan jeg var kommet til Maribo og hvornår. Da vi kørte forbi banegården skulle jeg fortælle hvilken af cyklerne der var min. Peter Madsen, som også havde lidt kluns på sin cykel, havde sat sin cykel uden på min.

Betjentene spurgte om jeg kendte den anden cykel. Tanken røg gennem hovedet, sæt nu Peter var taget af politiet. Jeg svarede, at jeg ikke kendte cyklen.

Jeg blev stedt for en dommerfuldmægtig, der havde fuldskæg og sad og mumlede i det. Jeg blev smidt op i en celle. Da jeg om natten var kommet i seng, kunne jeg høre en underlig rullende lyd og et plask. Jeg lurede, men pludselig faldt tøren. Jeg havde boet i Maribo og kunne huske at Jernbanehotellet lå ved siden af arresten. Lyden som jeg hørte var fra keglebanen på hotellet. Vi fik god mad, der var en flink arrestforvarer, men han skulle jo beholde mig. Tiden var lang og jeg egner mig ikke til at sidde i spjældet, men samfundets brutalitet er det sommetider svært at komme fri af. Trediedagen kom jeg på gårdtur sammen med en der var taget for ulovligt salg af varer ved dørene. Han havde fået 30 dage.

Senere traf jeg ham på Svendehjemmet i Middelfart. Da jeg havde siddet en halv snes dage, blev jeg stedt for den fuldskæggede fuldmægtig, da jeg ingen arbejde havde og ikke ret mange penge, skulle jeg på Fattiggården, som lå i Søndergade. En politibetjent skulle følge mig derhen og aflevere mig, politibetjentens cykel var punkteret.

Da vigikover Rådhusørret slog uret 12. På Fattiggården var der en port, udenfor en klokke som betjenten ringede med. Vores cykler stod udenfor.

Bestyreren var ikke hjemme, fru lavede middag (gule ærter). Betjenten afleverede papirerne på mig. Jeg fik af fru besked om at sætte mig ind på samlingsstuen. Da betjenten var gået sagde jeg til fru, at min cykel stod udenfor og ikke var låst og det var en omtrent ny cykel. – »De ser så ærlig ud, så tag nøglen til porten, men kom med den igen«, sagde fru. Da jeg kom ud på gaden låste jeg omhyggeligt porten og smed nøglen over plankeværket. Så cyklede jeg mod Saksøbing. I en gade på vejen mod Saksøbing gik betjenten med sin punkterede cykel. Da jeg var huskendt i Maribo smurte jeg behørigt udenom.

Jeg nåede København kl. 22. Der er 145 km, foruden at man dengang skulle færges over Storstrømmen. Jeg traf Frede på »Benkogeriet«, hos ham sov jeg om natten på nogle trøjer i Borgergade 67. Sammen med Frede var jeg så en tur i Nordsjælland.

I november cyklede Peter Madsen og jeg en tur ud over landet. Af særlige oplevelser kan jeg fortælle: vi boede i Middelfart søndag den 27. november. Den 28. november gik vi og tiggede på Strib hovedgade. Der kom en betjent og jog os over vandet: »Bare derover med jer«, sagde han. Da vi så kom på Fredericia banegård og jeg gik på perronen blev jeg standset af en civil betjent og måtte vise papirer. Det samme for Peter Madsen i ventesalen. Vi gik så med vores cykler ud i byen. I hovedgaden blev vi stoppet af to kriminalbetjente. Vi blev enige om, at det var en tosset by, bare se at komme væk. Da vi nærmede os Landsoldaten, var der folkehav, også vi var nysgerrige. I et vindue i Fredericia Dagblads kontor var slået en stor plakat op, at om søndagen var der sket et mord i Middelfart.

Det var en dame, som stod i sit køkken og var med en salonriffel blevet skudt af en arbejder på Nordisk Kabel i Middelfart. Så var vi klar over politiopbuddet. Vi kørte derpå til Vejle, videre til Bryrup over Silkeborg til Viborg, dagen derpå til Ålborg, hvor vi boede i en hestestald uden for byens østside. Da vi ved en kaffevogn havde drukket morgenkaffe gik vi på banegården for at blive vasket. To gange blev vi stoppet af politiet for at vise legitimation. Vi gik så af hovedgaden, Boulevarden. Ved Peter Bangs Stenhus fik vi øje på en mægtig folkeskare.

Det var Ålborg Amtstidende der fortalte, at i Kompedal Plantage ved Silkeborg var et postbud blevet skudt og frarøvet alle sine og postvæsenets penge. Så vi måtte i hast fortrække til Nibe. Begge mordere blev senere

fundet, men med Kompedalmordet varede det længe, han blev fanget i København.

Når der sker sådanne forbrydelser, er der i regelen et mægtigt politiopbud i de store trafikknudepunkter.

Fra Nibe skulle vi til byen Års. Hos stationsforstanderen i byen Vegger fik jeg stegt flæsk, men kunne ikke finde Peter, så kørte jeg atter til Ålborg, et par dage efter kom Peter.

Peter solgte sin cykel for 7 kr, han havde givet 5 for den. Peter, som var fra byen Sebbelev på Als, kunne ikke tigge, men han kunne handle. Man siger at der skal to københavnere til at snyde en uldgyde, 2 uldgyder om en jøde, 2 jøder om en græker og 2 grækere om en armenier. Peter Madsen var værre end nogle af de andre, han havde gået på bummen i Amerika. Peter gik i regelen hos herreekviperingsbutikker og tiggede herresokker som han solgte til overpris. Jeg har set ham snyde gamle marskandiserjøder i Adelgade og Borgerkvarteret. Han var den fødte sælger, men drev det aldrig til noget med sit handelstalent.

Fra Ålborg cyklede jeg mod Århus. Nogle dage efter at jeg kom til Århus kom Peter. Vi boede på et stort herberg: »Kirkens Korshær«. En morgen kom en betjent og hentede Peter. Han grinede af mig i Maribo, men jeg er aldrig skadefro. Peter slap ud juleaftensdag, dengang var jeg nået København.

Dette var min sidste store tur i provinsen, derefter blev jeg i København med en lille smut til Nordsjælland eller i omegnen af byen, aldrig uden for Sjælland.

Om vinteren gik jeg som uorganiseret til kontrol i Guldborgsgade. I februar var vi 4 kammerater der havde lejet et tomt værelse i Blågårdsgade 29. Aftenen i forvejen var der en rædsom ballade, Stauning indførte strejkeforbud. Hermann Gøring havde stukket ild på den tyske Rigsdag. Reaktionen er jo international, selv om de gerne vil fortælle at deres nationale sindelag er hævet over enhver tvivl.

Dengang havde Danmark en politikommisær (Andreas Hansen). Han var fuldblods nazist og blev efter krigen afsat. Han var leder af det hemmelige politi og benyttede sig altid af stikkere.

For at ikke folk skulle spekulere over Hitlers ugerninger, fandt Andreas Hansen sammen med en medarbejder på dagbladet Politiken løsningen.

De opdigtede, at København var hjemsoøgt af »lassorøvere«, noget man kendte fra Spanien. Politiken hamrede løs, derefter alle de andre sprøjter. Lassorøveriet nr. 4 blev begået på Strøget en søndag aften. En nattevægter fandt en mand liggende på en trappe i Frederiksberggade: en halv time efter var Rådhuspladsen for lille, radioen brølede fra morgen til aften om de farlige lassorøvere. Opfinderen Ellehammer, lavede flipper af aluminium. København rystede i sin grundvold. B. T. og Ekstrabladet piskede en fantastisk stemning op. Mens det stod på tændte Hitler ild under gryderne i Det tredje Rige. Andreas Hansen gned sig i hænderne!

Lassorøveriet fik en brat ende. På apoteket »Kultorvet«, fandt man en der var blevet overfaldet af en lassomand. Til sidst tilstod han at lassomanden var ham selv. Dette ville jeg ikke skrive om, dersom jeg ikke selv var involveret. Folk var nervøse og dusøren for opklaring var vokset enormt. På værelset i Blågårdsgade, hvor vi boede fire mand, var vi to, Niels og jeg, som fulgtes til kontrol i Guldbergsgade hver dag. Politioplysningen gik ud på, at der var to lassorøvere, en stor og en lille. En dag vi kom hjem fra kontrol, stod politiet der. Vi var sigtet for lassorøveri, men politiet slap os hurtigt. Vi formener, at det var en slagtermester i Blågårdsgade der ville tjene en skilling. Ikke ret mange københavnere kan lide at blive mindet om, at de lod sig narre.

Gamle mennesker rendte rundt på Strøget med deres spadserestok om halsen, medens de gloede vildt omkring. For B. T. og Ekstrabladet var det en guldgrube, det var noget der skæppede i kassen. Folk glemte både Stauning og Hitler. Det er svært at finde leksika med oplysning om lassorøveriet. Det hele var et stort fupnummer, men Andreas Hansen levede jo godt, han havde K. K. Steinckes og det tyske Gesandtskabs bevågenhed.

Da Hitler begyndte sin krigsoprustning faldt arbejdsløshedstallene i de fleste lande i Europa. Også herhjemme gik det fremad, hvad arbejde angår. Jeg blev noget mere stabil, men alligevel glemmer jeg aldrig den tid der gik med omflakkende tilværelse.

Dersom man elsker naturen og kan glæde sig over den, får man mere ud af livet end ved at hænge på en kaffebar. De fire kammerater jeg her har skrevet om, var meget forskellige i deres væsen og karakter, men et var dog fælles: vi var alle fattige til hobe.

Jeg håber hermed at have bidraget til kendskab om tiderne i den senere så sagnomspundne arbejdsløshed før Hitlertiden, hvor krigsindustrien satte gang i fabrikshjulene. Den store skare som gik omkring på landevejene blev mindre år for år, for til sidst, da krigen kom, omtrent at forsvinde. Adskillige tusinder, som det danske samfund afviste, når de søgte arbejde (det var med de hjemløse, som med skomager Voigt fra Køpenick: ingen fagforening – ingen arbejde). Adskillige tusinder søgte arbejde hos den tyske værnemagt. Blandt disse var mange, som ikke havde arbejdet i årevis. Stauning bød jo kun på nødhjælpsarbejde, men da tyskerne kom var der pludselig penge nok, forstå det hvem der vil.

Jeg vil afslutte denne beretning om min tilværelse som bums, vagabond, hjemløs eller hvad man vil kalde det, med at citere et par vers som min kammerat Frede skrev den 16. august 1931.

Vi boede på Sømandshjemmet i Sæby, Vendsyssel, og da det var regnvejrs satte Frede sig og skrev som følger, og da Ernst og jeg også var sjællændere passer det på os alle.

*På Sjølund's fagre sletter
min barndomstid henrandt,
kun mindet smukt sig fletter
om årene der svandt,
de skønne barnedrømme
om eventyr og dåd
forsvandt da først jeg nåede
ombord i livets båd.*

*Nu må jeg bjærge føden
hvor jeg den bedst kan få,
foragtet og forhånet
jeg om i landet gå,
og trygler jeg om arbejde
eller en bid brød
da vender man mig ryggen
og ler kun af min nød.*

FOLK FORTÆLLER NR. 1

VIGGO KLAUSEN

»SÅDAN VAR DET PÅ LANDET I TYVERNE«

ERINDRINGSSERIEN »FOLK FORTÆLLER« NR. 1
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
JULI 1979

Viggo Klausen beskriver på en jordnær og spændende måde livet og forholdene for landboproletariatet, hvorledes forholdet var indbyrdes mellem folkene, hvorledes forholdet var til de overordnede, overfodermesteren, forvalteren osv. Han beskriver det daglige liv og den årlige cyklus i marken, såtid, høst, roesæson, efterårs- og vinterarbejde og arbejdet med dyrene, der havde en stor plads i hans hjerte. Der fortælles om sammenholdet mellem »børsterne«, som de vandrende landarbejdere lidt nedvurderende kaldtes. Han fortæller om gårde, hvor propritæren var en tyrann og behandlede folkene efter forgodtbefindende, og han fortæller om gårde, hvor husbonden ikke blandede sig i det daglige arbejde, og hvor arbejdet gik roligt og stille. Alt i alt er Viggo Klausens erindringer et udmærket tidsbillede og portræt af de mange tusinder, der måtte arbejde under ringe kår i landbruget. De tusinder der få årtier senere blev overflødige, da den enorme teknologiske udvikling i landbruget satte ind, især efter 2. verdenskrig.

Viggo Klausen: »Sådan var det på landet i tyverne«. Foreningen Danmarks Folkeminders erindringsserie »Folk fortæller« nr. 1, 40 sider. ISBN 87-980428-5-8

FOLK FORTÆLLER NR. 2

KIRSTEN MELCHJØRSEN
»PEDER BØJE«

ERINDRINGSSERIEN »FOLK FORTÆLLER« NR. 2
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
NOVEMBER 1979

Med en utrolig hukommelse beretter den 95-årige Peder Søren Anton Pedersen om sit lange liv som sømand, bonde i syvende generation på »Pilegården« og aktiv bjærger ved 28 strandinger på de frygtede rev omkring Læsø. Han portrætterer miljøer og mennesker bl. a. Læsøkvinden, der foruden arbejdet i hjemmet også måtte slide i marken, da de fleste af mændene sejlede i langfart og kun var hjemme i vintersæsonen.

Den daglige tilværelse som bonde var uden de store afvekslinger, men Peder Bøjes »andet« liv som bjærger bød til gengæld på dramatiske oplevelser, som han kan fortælle om i timevis. Men Peder Bøjes erindringer er ikke kun dramatiske højdepunkter, det er også en god fortællers beretning om et isoleret samfunds folkeliv, traditioner, overtro og åndsliv og frem for alt en beskrivelse af menneskers tilværelse og arbejde i et samfund helt underlagt naturens betingelser gennem de sidste 150 år - dels hvad han selv husker, og dels hvad han har fået fortalt af sine forældre.

Kirsten Melchjorsen: »Peder Bøje - 95 år på en Kattegatø«. Foreningen Danmarks Folkeminders erindringsserie »Folk fortæller« nr. 2, 60 sider, 21 illustrationer. ISBN 87-980428-9-0

FOLK FORTÆLLER NR. 3

JOHS. P. MØLLER

»INGEN BILLETTER
TIL HIMLEN«

ERINDRINGSSERIEN »FOLK FORTÆLLER« NR. 3
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
MÅJ 1980

Johannes Pedersen Møller er født i 1909 i en landsby i Himmerland. - »Ingen billetter til himlen« er hans barndomsindringer, og titlen er inspireret af en oplevelse, som den dengang 10-årige Johs. P. Møller havde i sognekirken. Han oplevede, at selv dér var der forskel på folk, og hans rolle var Jørgen Hattemagers. Noget der var svært at forstå for et barn. Og på denne baggrund beretter Johs. P. Møller - uden en egentlig tids- og emnemæssig kronologi - om sin barndom (1913-24).

Børnene måtte også deltage i arbejdet, hvilket nu mange år efter giver Johs. P. Møller anledning til følgende betragtninger: - »Det, at en arbejder svedte, var jo da også ganske uskadeligt, ja, måske endda sundt, og de fleste har sikkert også hørt, eller læst, at der står skrevet: at du skal tjene dit brød i dit ansigts sved. Måske gør jeg enkelte arbejdsgivere uret, hvis jeg mistænker alle for at have lavet om på den pågældende sætning, således at ordlyden blev følgende: du skal tjene *mit* brød i *dit* ansigts sved!«

Johs. P. Møller: »Ingen billetter til himlen«. Foreningen Danmarks Folkeminders erindringsserie, »Folk fortæller« nr. 3, 61 sider. ISBN 87-87897-02-04

FOLK FORTÆLLER NR. 4

SIGURD JONASSEN

»Vejen gaar min Tro
over Vesterbro«

ERINDRINGSSERIEN »FOLK FORTÆLLER« NR. 4
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
MÅJ 1980

Med et velvalgt citat fra Hostrups »Genboerne« kalder Sigurd Jonassen sine erindringer »Vejen gaar min Tro over Vesterbro«.

- »København var sammenlignet med hovedstaden i dag en lille by«, skriver Sigurd Jonassen: - »men den var på vej til at blive en storstad. Rådhuset rejste sig klassisk og nordisk. Sporvognene elektrificeredes, og et enkelt automobil varslede de hyggelige rødplysede hestedroskers snarlige død.

Forfatteren Gustav Esmann holdt konferencer på Sommerlyst om prostitution for et publikum, der nød hans brændende indignation over de statsautoriserede letlevende piger, alt imens de drak en kop kaffe.

I kunstnerkredse og i de gamle kulturhjem florerede samtalens kunst opfyldt som man var af tidens problemer, kunst og æstetik. Det var en fredelig facetteret tid, bornert og frisindet, overfladisk og alvorlig, højspændt idealisme, forfinet dannelse og vulgær levestandsmoral, klunkestil og skønvirke.

Sigurd Jonassen: »Vejen gaar min Tro over Vesterbro«. Foreningen Danmarks Folkeminders erindringsserie »Folk fortæller« nr. 4, 68 sider, illustrationer. ISBN 87-87897-40-7

FOLK FORTÆLLER NR. 5

DORTHEA BECK JENSEN

BERETNINGER FRA DET GAMLE SKOVSHOVED

ERINDRINGSSERIEN - FOLK FORTÆLLER - NR. 5
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
AUGUST 1980

Dorthea Beck Jensen er født i Skovshoved og har levet hele sit liv i fiskerlejet på Øresundskysten. – »Beretninger fra det gamle Skovshoved«, er en fortælling om livet i et homogent samfund præget af stærke familierelationer og solidaritet mennesker imellem.

Om fiskerkonen skriver Dorthea Beck Jensen bl.a.: Hun skulle sælge den fisk, manden bragte hjem fra fiskerpladserne og passe hjem, mand og børn... I en ung alder fik de »kærren« med fisk på ryggen, og så var det trappe op og trappe ned i København. Eller de gik »af landet«, som man sagde... de gik til Gammel Strand. De tog træskoene og strømperne i hånden for at spare på fodtøjet«.

»Beretninger fra det gamle Skovshoved« er en udmærket beskrivelse af et lille samfund hvor udgangspunktet var de fælles betingelser. Vi får beskrevet de nære familierelationer, fiskeriet, boligen, sildesæson, øgenavne, børnenes tilværelse, søndagsliv, spise, højtider, sangforeninger, beklædning, landligere, havnen, skovsersange o.m.m.

Dorthea Beck Jensen: »Beretninger fra det gamle Skovshoved«. Foreningen Danmarks Folkeminders erindringsserie »Folk fortæller« nr. 5, 33 sider, ill. ISBN 87-87897-46-6

FOLK FORTÆLLER NR. 6

CHR. REFSHØJ

EN GAMMEL SKOLEMESTER FORTÆLLER

ERINDRINGSSERIEN - FOLK FORTÆLLER - NR. 6
UDGIVET AF
FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER
NOVEMBER 1980

– »En gammel skolemester fortæller«, har fhv. førstelærer Chr. Refshøj valgt at kalde sine erindringer, hvor han bl.a. fortæller om to store folkelige arrangementer: Vorbasse marked og Børnefesterne i Lellingskoven mellem Køge og Ringsted.

Chr. Refshøj er født på Djursland i en lærerfamilie, men voksede op i Vorbasse. Herfra fortælles om livet i landsbyen, i moserne og på heden, og en væsentlig plads har den store årlige begivenhed, markedet, som alle så han til med forventning.

I en sen alder blev Chr. Refshøj lærer. Hans erindringer er derfor også en beskrivelse af et liv som enelærer i Lellinge, og en beskrivelse af en skole, hvor glimt af hverdagen samler en mosaik. Et billede af en skole, der ikke kun var en bygning indrettet til undervisningsformål, men en skole, der var det kulturelle kraftcenter i landsognet. Og det er fra Lellinge, Chr. Refshøj kan fortælle om Børnefesten i Lellingskoven. En fest som stadig lever i bedste velgående og fortsat samler mange tusinde deltagere.

Chr. Refshøj: »En gammel skolemester fortæller«. Foreningen Danmarks Folkeminders erindringsserie »Folk fortæller« nr. 6, 64 sider, ill. ISBN 87-87897-48-2, ISSN 0106-9322.

FORLAGET DANMARKS FOLKEMINDER

ISBN 87-87897-51-2
ISSN 0106-9322

